

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä. Lisäksi muutettaisiin oikeudenkäymiskaarta, hallintolainkäyttölakia, ulosottokaarta ja tuloverolakia. Laeilla säädettäisiin uusista oikeussuojakeinoista, joita asianosainen voisi käyttää oikeudenkäynnin viivästymisen estämiseksi tai hyvittämiseksi.

Esityksen tavoitteena on parantaa asianosaisten oikeusturvaa sekä panna täytäntöön Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksesta ja ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä aiheutuvat velvoitteet. Ihmisoikeussopimuksen mukaan jokaisella on oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa. Lisäksi jokaisella on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä oikeudenkäynnin viivästymistä vastaan.

Viivästymistä ennalta estävänä keinona otettaisiin käräjäoikeuksissa käyttöön asian kiireelliseksi määrittäminen. Kiireelliseksi määrittämisen edellytyksistä, menettelystä siinä ja määräyksen vaikutuksista säädettäisiin

oikeudenkäymiskaareissa. Käräjäoikeus voisi asianosaisen vaatimuksesta poikkeuksellisesti päättää, että asia määrätään kiireelliseksi, jos asian käsittelemiselle ennen muita asioita on erityisen painava syy.

Jälkikäteisenä keinona asianosaisella olisi oikeus saada valtion varoista kohtuullinen hyvitys, jos oikeudenkäynti viivästyy yleisissä tuomioistuimissa. Oikeudenkäynnin viivästymisen arviointi ja hyvityksen määrä vastaisivat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä. Hyvityksen määräisi pääasiaa käsittelevä tuomioistuin. Valtion puhevaltaa käyttäisi virallinen syyttäjä tai oikeusministeriö. Hyvitystä ei voitaisi ulosmitata ja se olisi verovapaa.

Lisäksi ehdotetaan mahdollisuutta lieventää hallinnollista taloudellista seuraamusta asian käsittelyn viivästymisen vuoksi. Toimivalta kuuluisi asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle tai muulle lainkäyttöelimelle.

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan vuoden 2010 alussa.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
YLEISPERUSTELUT.....	4
1 JOHDANTO.....	4
2 NYKYTILA.....	4
2.1 Euroopan ihmisoikeussopimus ja ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö.....	4
Yleistä.....	4
Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa.....	4
Oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon oikeudenkäynnin viivästymistä vastaan.....	6
Tehokas ennalta estävä keino.....	7
Tehokas jälkikäteen hyvittävä keino.....	8
2.2 Nykytila Suomessa.....	10
Tuomioistuinten käsittelyajat.....	10
Oikeussuojakeinot oikeudenkäynnin viivästymistä vastaan.....	11
2.3 Oikeussuojakeinoista muissa Pohjoismaissa.....	12
2.4 Nykytilan arviointi.....	13
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET.....	14
3.1 Tavoitteet.....	14
3.2 Toteuttamisvaihtoehdot.....	14
3.3 Keskeiset ehdotukset.....	16
Asian kiireelliseksi määrääminen käräjäoikeudessa.....	16
Hyvitys oikeudenkäynnin viivästymisestä yleisissä tuomioistuimissa.....	17
Hallinnollisen sanktion lievennys.....	18
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET.....	19
4.1 Taloudelliset vaikutukset.....	19
4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	20
4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset.....	20
5 ASIAN VALMISTELU.....	20
5.1 Aikaisempi valmistelu.....	20
5.2 Esityksen valmistelu.....	21
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	22
1 LAKIEHDOTUSTEN PERUSTELUT.....	22
1.1 Laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä.....	22
1.2 Oikeudenkäymiskaari.....	29
19 luku. Asian kiireelliseksi määrääminen.....	29
1.3 Hallintolainkäyttölaki.....	34
1.4 Ulosottokaari.....	35
4 luku. Ulosmittaus.....	35
1.5 Tuloverolaki.....	35
2 TARKEMMAT SÄÄNNÖKSET JA MÄÄRÄYKSET.....	36
3 VOIMAANTULO.....	36
4 SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS.....	36
LAKIEHDOTUKSET.....	39
1. Laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä.....	39
2. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta.....	41
3. Laki hallintolainkäyttölain muuttamisesta.....	42
4. Laki ulosottokaaren 4 luvun 19 §:n muuttamisesta.....	42
5. Laki tuloverolain 80 §:n muuttamisesta.....	43

LIITTEET	44
RINNAKKAISTEKSTI	44
5. Laki tuloverolain 80 §:n muuttamisesta	44
ASETUSLUONNOS	45
Valtioneuvoston asetus käräjäoikeusasetuksen 4 §:n muuttamisesta	45

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Jokaisen perus- ja ihmisoikeus on, että häntä koskeva oikeudenkäynti tapahtuu kohtuullisen ajan kuluessa. Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Yhdistyneiden Kansakuntien kansainvälisiä ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 14 artiklan mukaan jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman kohtuutonta viivytystä.

Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen, jäljempänä *ihmisoikeussopimus*) 6 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Lisäksi ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan mukaan jokaisella, jonka ihmisoikeussopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä.

2 Nykytila**2.1 Euroopan ihmisoikeussopimus ja ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö**

Yleistä

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1 artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla sopimuksessa määritellyt oikeudet ja vapaudet. Ihmisoikeussopimukseen liittyy kansainvälinen valvontajärjestelmä, jossa voidaan sopimusvaltiota sitovasti tutkia, onko se rikkonut ihmisoikeussopimuksessa tai sen lisäpöytäkirjoissa turvattuja oikeuksia. Valvontaelimenä toimii Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (jäljempänä *ihmisoikeustuomioistuin*).

Käytännössä merkittävimpiä asioita ihmisoikeustuomioistuimessa ovat sopimuksen 34 artiklassa tarkoitetut yksilövalitukset. Tuomioistuin voi ottaa vastaan valituksia, joissa yksityishenkilö, kansalaisjärjestö tai ryhmä väittää jonkin sopimusvaltioista loukanneen heidän ihmisoikeussopimuksessa tai sen pöytäkirjoissa tunnustettuja oikeuksiaan.

Ihmisoikeussopimuksen 35 artiklassa on asetettu eräitä edellytyksiä valituksen tutkimiselle. Ihmisoikeustuomioistuin voi ottaa asian käsiteltäväkseen vasta, kun siinä on turvauduttu kaikkiin kansallisiin oikeussuojakeinoihin yleisesti tunnustettujen kansainvälisen oikeuden sääntöjen mukaisesti. Asianomaisen on turvauduttava vain ”tehokkaasiin” kansallisiin oikeussuojakeinoihin. Oikeussuojakeinon täytyy soveltua väitetyyn loukkaukseen sekä olla myös käytännössä käytettävissä ja riittävä. Oikeussuojakeinon tehokkuus ratkaistaan tapausittain. Jos asianomainen on jättänyt käyttämättä tehokkaaksi katsotun kansallisen oikeussuojakeinon, ihmisoikeustuomioistuin ei voi tutkia valitusta.

Ihmisoikeussopimuksen 41 artiklan mukaan, jos ihmisoikeustuomioistuin katsoo yleissopimusta tai sen pöytäkirjoja loukatun ja jos asianomaisen sopimusvaltion kansallinen lainsäädäntö sallii vain osittaisen korvauksen, tuomioistuimen on tarvittaessa myönnettävä loukatulle osapuolelle kohtuullinen hyvitys. Sopimuksen 46 artiklan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat noudattamaan ihmisoikeustuomioistuimen lopullista tuomiota juuissa, joiden osapuolena ne ovat. Ihmisoikeustuomioistuimen lopullinen tuomio toimitetaan ministerikomitealle, joka valvoo sen täytäntöönpanoa.

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa

Ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvataan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin,

kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.

Ihmisoikeussopimuksessa käytettyjä käsitteitä tulkitaan autonomisesti, toisin sanoen itsenäisesti suhteessa kansallisiin oikeusjärjestelmiin. Artikla 6 soveltuu ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan myös useisiin sellaisiin asiaryhmiin, joita pidetään kansallisesti julkisoikeudellisina, esimerkiksi taloudellisia sosiaalietuuksia koskeviin asioihin. Artikla ei sen sijaan sovellu esimerkiksi verotusta koskeviin asioihin, jollei kysymys ole hallinnollisesta taloudellisesta sanktiosta, käytännössä veronkorotuksesta (tuomiot Janosevic, Västberga Taxi Aktiebolag ja Vulic v. Ruotsi, 23.7.2002, sekä Jussila v. Suomi, 23.11.2006). Näitä asioita arvioidaan syyteasioihin rinnastuvalla tavalla.

Ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan oikeudenkäynnin on tapahduttava ”kohtuullisen ajan kuluessa” (”within a reasonable time”, ”dans un délai raisonnable”). Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on täsmennetty ensinnäkin sitä, mikä ajanjakso otetaan oikeudenkäynnin kestonä huomioon. Riita-asioissa aika alkaa normaalisti kanteen vireillepanosta. Suomessa riita-asia tulee vireille, kun haastehakemus jätetään käräjäoikeuteen (oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 1 §). Hakemusasioissa vastaava ajankohta on hakemuksen esittäminen käräjäoikeudessa (oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 1 §). Huomioon otettava aika päättyy normaalisti lainvoimaisen tuomion antamiseen, esimerkiksi siihen, kun korkein oikeus hylkää valituslupahakemuksen tai ratkaisee asian valituslupan myöntämisen jälkeen. Jos samaa asiakokonaisuutta käsitellään useissa oikeudenkäynneissä, oikeudenkäynnin kokonaisuudesta tarkastellaan usein oikeudenkäyntien muodostaman yhteisajan perusteella.

Rikosasioissa huomioon otettava ajanjakso alkaa, kun syyte (”charge”) henkilöä vastaan esitetään, ja päättyy yleensä lainvoimaisen tuomion antamiseen. Suomessa rikosasia tulee vireille, kun haastehakemus saapuu käräjäoikeuteen tai, jos syyttäjä antaa haasteen, kun haaste annetaan tiedoksi (oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 689/1997, jäljempänä *rikosoikeudenkäyntilaki*, 5 luvun 1 §). Ihmisoikeussopimuksen kannalta syyte on

kuitenkin usein esitetty tätä aikaisemmin. Henkilön katsotaan olleen syytteessä siitä lukien, kun toimivaltainen viranomainen on virallisesti ilmoittanut hänelle hänen tekemäseen väitetystä rikollisesta teosta tai kun muu tällaisen epäilyksen sisältävä toimi on ollenaisesti vaikuttanut hänen asemaansa. Tämä ajankohta voi olla esimerkiksi se, kun henkilöä on kuulusteltu esitutkinnassa rikoksesta epäiltynä tai kun hänet on pidätetty rikosepäilyn vuoksi. Siten yleensä myös esitutkintaan ja syyteharkintaan kulunut aika otetaan huomioon rikosoikeudenkäynnin kokonaisuudessa.

Hallinnollisten taloudellisten sanktioiden osalta asian käsittelyn alkamisajankohtaa arvioidaan vastaavasti kuin syyteasioissa. Ratkaisevaa on, missä vaiheessa asianosaiselle esitetään sellainen viranomaisen alustava kanta, että hän tulee tietoiseksi hallinnollisen sanktion määräämisen mahdollisuudesta. Veronkorotusta koskevissa asioissa tämä ajankohta liittyy yleensä verotarkastuskertomuksen tiedoksi antamiseen verovelvolliselle. Muissa sanktioissa vastaavana ajankohtana voidaan pitää esimerkiksi asianosaisen kuulemistä. Toimivalta seuraamuksen määräämiseen on yleensä hallintoviranomaisella, jolloin asian käsittelyn alkamisajankohta sijoittuu hallintomenettelyyn. Eräiden sanktioiden osalta toimivalta kuuluu kuitenkin jo ensi vaiheessa tuomioistuimelle. Näissäkin tilanteissa käsittelyn keston arvioinnissa lähtökohtana on luontevinta pitää esityksen valmistelua hallintoviranomaisessa.

Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on toiseksi täsmennetty niitä seikkoja, joita otetaan huomioon arvioitaessa oikeudenkäynnin keston kohtuullisuutta. Kohtuullisuus ratkaistaan kunkin tapauksen olosuhteiden kokonaisarvioinnin perusteella. Huomioon otetaan erityisesti: tapauksen vaikeusaste; asianosaisten, ennen muuta ihmisoikeustuomioistuimeen valittaneen osapuolen toiminta oikeudenkäynnissä; kansallisten tuomioistuinten ja viranomaisten toiminta oikeudenkäynnissä. Rikosasian viipymistä ei kuitenkaan helposti katsota vastaajan syyksi, jollei tämä ole suoranaisesti viivyttänyt tai häirinnyt oikeudenkäyntiä. Myös asian merkitys valittajalle otetaan huomioon. Tavanomaista nopeampaa käsittelyä edellyttävät

asiat, joissa valittajalla on tärkeä henkilökohtainen intressi, esimerkiksi lapsioikeudelliset asiat. Kyseenalaisina on pidetty erityisesti sellaisia pitkäköjöä ajanjaksoja, jolloin asian käsittely ei ole lainkaan edennyt tuomioistuimessa tai viranomaisessa. Puutteellisista resursseista tai muista rakenteellisista seikoista aiheutuvat viivästyksset eivät yleensä poista valtion vastuuta.

Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä katsotaan yleensä, että erittäin pitkään jatkuneissa oikeudenkäynneissä viivästyminen jää joka tapauksessa valtio-osapuolen vastuulle. Tämä koskee käytännössä noin 10 vuotta ja sitä kauemmin jatkuneita oikeudenkäyntejä. Näin pitkää oikeudenkäynnin kestoa pidetään jo sellaisenaan ilmeisen kohtuuttomana.

Ihmisoikeustuomioistuin voi ottaa valituksen tutkittavaksi vain, jos valittaja on väitetyn ihmisoikeusloukkauksen ”uhri” (”victim”) ihmisoikeussopimuksen 34 artiklan tarkoittamassa mielessä. Oikeudenkäynnin kohtuuttoman keston hyvittäminen kansallisesti valittajalle voi merkitä, ettei tämä enää ole 6 artiklan loukkauksen uhri. Tilanne voi olla tämä esimerkiksi, jos rikosasian oikeudenkäynnin kohtuuton kesto on sekä nimenomaisesti todettu että otettu rangaistusta määrättäessä sitä lieventävänä seikkana mitattavalla tavalla huomioon (katso esimerkiksi tuomiot Eckle v. Saksa, 15.7.1982, kohta 66, ja Beck v. Norja, 26.6.2001, kohta 27).

Suomi on vuodesta 2000 lähtien saanut useita ihmisoikeustuomioistuimen langettavia tuomioita sillä perusteella, ettei oikeudenkäynti ole tapahtunut 6 artiklan edellyttämän kohtuullisen ajan kuluessa. Vuonna 2006 tällaisia tuomioita annettiin seitsemän kappaletta ja vuonna 2007 yhdeksän kappaletta (katso Hagert, tuomio 17.1.2006, Kajas, tuomio 7.3.2006, Mattila, tuomio 23.5.2006, Lehtinen No. 2, tuomio 8.6.2006, Lehtonen, tuomio 13.6.2006, Fryckman, tuomio 10.10.2006, Molander, tuomio 7.11.2006, Uoti, tuomio 9.1.2007, Väänänen, tuomio 20.2.2007, Narinen (No. 2), tuomio 6.3.2007, Vilho Eskelinen ym., tuomio 19.4.2007, Toive Lehtinen, tuomio 22.5.2007, Riihikallio ym., tuomio 31.5.2007, F ja M, tuomio 17.7.2007, Ekholm, tuomio 24.7.2007, ja Aho, tuomio 16.10.2007, kaikki v. Suomi).

Tuomiot eivät tosin täysin kuvaa tämänhetkistä tilannetta Suomessa, koska ne ovat koskeneet pääosin jo 1990-luvulla tapahtuneita oikeudenkäyntejä.

Suomelle langettavat tuomiot ovat koskeneet yleensä rikos- tai riita-asian oikeudenkäyntiä, usein talousrikosasiaa. Tapauksissa oikeudenkäynnin kokonaiskesto on ollut pisimmillään lähes 16 vuotta, lyhyimmillään 4 vuotta 2 kuukautta. Oikeudenkäyntien on katsottu viivästyneen paitsi eri tuomioistuinasteissa, joissakin tapauksissa myös esitutkinta- tai syyteharkintavaiheessa. Usein viivästys on tapahtunut kärjäoikeudessa, mutta monessa tapauksessa myös hovioikeudessa.

Ihmisoikeustuomioistuin on määrännyt valittajalle maksettavaksi kohtuullisen hyvityksen muusta kuin taloudellisesta vahingosta, lukuun ottamatta yhtä tapausta, jossa valittaja oli yhtiö. Hyvityksen määrä on vaihdellut 1 500 eurosta 8 000 euroon valittajaa kohti. Yhdessä tapauksessa on määrätty hyvitys taloudellisesta vahingosta, 1 000 euroa kullekin valittajalle, kun oikeudenkäynnin viipymisen todettiin olleen syy-yhteydessä valittajan korvattavien vastapuolen oikeudenkäyntikulujen lisääntymiseen (T ja muut, tuomion kohta 70).

Oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon oikeudenkäynnin viivästyminen vastaan

Ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa määrätään oikeudesta tehokkaaseen oikeussuojakeinoon. Artiklan mukaan jokaisella, jonka ihmisoikeussopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino (”effective remedy”, ”recours effectif”) kansallisen viranomaisen edessä siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauksien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa olevat henkilöt. Artiklan tausta-ajatukseksi on, että sopimuksella taatut ihmisoikeudet tulee ensisijaisesti turvata kansallisella tasolla. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan ”perusteltavissa oleva väite” (”arguable complaint”) jonkin ihmisoikeussopimuksessa turvatun oikeuden loukkauksesta velvoittaa takaamaan 13 artiklan mukaisen oikeussuojakeinon. Artikla edellyttää tehokasta oikeus-

suojakeinoa, muttei takaa myönteistä lopputulosta yksittäistapauksessa (esimerkiksi K. ja T. v. Suomi, tuomio 12.7.2001, kohdat 198 ja 199).

Kun ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettua oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin väitetään loukatun, ihmisoikeustuomioistuin ei pääsääntöisesti tutki väitettyä 13 artiklan loukkausta, koska edellinen on jälkimmäiseen nähden pidemmälle meneviä vaatimuksia asettava erityissäännös. Ihmisoikeustuomioistuimen aikaisemman oikeuskäytännön mukaan 13 artiklan mukaista tehokkaan oikeussuojakeinon vaatimusta ei sovellettu myöskään siltä osin kuin väitettiin loukatun 6 artiklan takaamaa oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa.

Ihmisoikeustuomioistuin muutti mainittua linjaansa tapauksessa *Kudla v. Puola* (tuomio 26.10.2000). Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että 13 artikla takaa tehokkaan kansallisen oikeussuojakeinon silloin, kun väitetään rikotun 6 artiklan vaatimusta oikeudenkäynnistä kohtuullisen ajan kuluessa. Tämän kysymyksen osalta artikkelit eivät ole päällekkäisiä. Oikeudenkäynnin kohtuutonta kestoa koskevien valitusten jatkuvan lisääntymisen vuoksi oli aika arvioida oikeuskäytännön linjaa uudelleen. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että kansalliset viranomaiset ovat ensisijaisesti vastuussa ihmisoikeussopimuksessa taattujen oikeuksien täytäntöönpanosta, ja kansainvälinen valvontajärjestelmä on tähän nähden toissijainen (tuomion kohdat 146-156).

Arvioidessaan sitä, oliko valittajan käytettävissä ollut tällainen oikeussuojakeino Puolassa, ihmisoikeustuomioistuin totesi 13 artiklan edellyttävän oikeussuojakeinon olevan tehokas myös käytännössä. Tehokkuus ei kuitenkaan riipu valittajalle myönteisen lopputuloksen varmuudesta. Artiklassa tarkoitettua viranomaisen ei välttämättä tarvitse olla lainkäyttöviranomainen, mutta tällöin viranomaisen toimivalta ja sen tarjoamat oikeussuojatakeet vaikuttavat keinon tehokkuuden arviointiin. Vaikka yksittäinen oikeussuojakeino ei täysin täyttäisikään artiklan vaatimuksia, useiden keinojen muodostama kokonaisuus voi niin tehdä. Oikeussuojakeino voi olla preventiivinen keino, jolla voidaan estää oikeudenkäynnin viipyminen tai sen jatkuminen, tai reparatiivinen keino, jolla voidaan

asianmukaisesti hyvittää ("adequate redress") jo tapahtunut loukkaus. Tapauksessa tällaista tehokasta keinoa ei ollut ollut valittajan käytettävissä, joten 13 artiklaa oli loukattu (*Kudla-tuomion* kohdat 157-160).

Euroopan neuvoston ministerikomitea on vuonna 2004 antanut suosituksen kotimaisten oikeussuojakeinojen parantamisesta (Recommendation Rec[2004]6 on the improvement of domestic remedies). Suosituksen mukaan jäsenvaltioiden tulee kiinnittää erityistä huomiota tehokkaan oikeussuojakeinon olemassaoloon tapauksissa, joissa on perusteltavissa oleva väite oikeudenkäynnin liian pitkästä kestosta.

Tehokas ennalta estävä keino

Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on täsmennetty sitä, millainen oikeudenkäynnin viivästymistä vastaan käytettävä oikeussuojakeino katsotaan tehokkaaksi. Tätä koskevaa laajaa oikeuskäytäntöä kuvataan seuraavassa joitakin valtioita koskevien esimerkkien avulla. Oikeuskäytäntöä on selostettu laajemmin oikeussuojakeinotyöryhmän mietinnössä (Oikeusministeriö, työryhmämietintö 2006:21).

Suomea koskeneessa tapauksessa *Kangasluoma* (tuomio 20.1.2004, voimaan 14.5.2004) oli kysymys rikosasiasta, joka oli käsitelty ennen vuoden 1997 rikosprosessiuudistusta voimassa olleiden säännösten mukaisesti. Suomen hallitus vetosi useisiin oikeussuojakeinoihin, joita valittajalla oli ollut käytettävissään oikeudenkäynnin viivästymistä vastaan. Tuolloin voimassa olleen säännöksen mukaan asian tarpeettomasta lykkäämisestä käräjäoikeudessa voitiin kannella hovioikeuteen. Myös muita keinoja oli ollut käytettävissä: esitutkinnan ja syyteharkinnan viipymisen osalta kantelu ylemmille viranomaisille; kantelu yleisille laillisuusvalvojille; kiirehtimispyyntö asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle; valtion vahingonkorvausvastuu aiheutuneesta vahingosta; rangaistuksen lieventäminen viivästymisen perusteella. Ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin katsoi, ettei hallitus ollut osoittanut näitä keinoja tehokkaiksi. Päinvastoin pelkkä viivästys ei sellaisenaan ollut peruste korvaukselle Suomen lain mukaan. Ihmisoikeussopimuksen

13 artiklaa oli siten rikottu (tuomion kohdat 47-49). Kangasluoma-tuomion täytäntöönpano on edelleen Euroopan neuvoston ministerikomitean käsiteltävänä. Loukkaus on todettu vastaavasti myöhemmin eräissä muissa Suomea koskeneissa tuomioissa.

Esimerkiksi Itävaltaa koskeneessa tapauksessa Holzinger n:o 1 (tuomio 30.1.2001) Itävallan tuomioistuinlain (Gerichtsrorganisationsgesetz) 91 §:n mukainen kiirehtimispyyntö katsottiin ihmisoikeussopimuksen 35 artiklan kannalta tehokkaaksi oikeussuojakeinoksi riita-asiassa. Mainitun säännöksen mukaan, jos tuomioistuin viivyttelää jossakin prosessitoimessa, asianosainen voi pyytää ylempää tuomioistuinta asettamaan sopivan määräajan toimelle. Ylemmän tuomioistuimen on ratkaistava pyyntö erityisen kiireellisesti, eikä sen päätökseen saa hakea muutosta. Jos kuitenkin alempi tuomioistuin tekee pyydetyn toimen neljän viikon määräajassa pyynnön saapumisesta, pyyntö yleensä raukeaa. Ihmisoikeussopimuksen 35 artiklan kannalta on riittävää, että valittaja on kerran turvautunut mainittuun oikeussuojakeinoon (tuomio Wohlmeier Bau GmbH v. Itävalta, 8.7.2004, kohdat 43-45).

Toisaalta monissa tapauksissa ihmisoikeustuomioistuin ei ole pitänyt oikeudenkäynnin viipymisen johdosta toiselle viranomaiselle tai tuomioistuimelle tehtävää kantelua tai valitusta tehokkaana oikeussuojakeinona. Tähän arvioon vaikuttaneita seikkoja ovat olleet erityisesti järjestelmästä puuttuneet riittävät tehosteet tai pyynnön käsittelevän viranomaisen laaja harkintavalta. Esimerkiksi Tsekin tasavaltaa koskeneessa tapauksessa Hartman ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että valitus ylemmälle viranomaiselle tai valitus perustuslakituomioistuimelle oikeudenkäynnin viivästymisen perusteella eivät olleet tehokkaita oikeussuojakeinoja, koska valituksen johdosta annettavaan määräykseen ei liittynyt tehosteita (tuomio 10.7.2003, kohdat 66-69 ja 82-84; katso myös tuomio Sürmeli v. Saksa, 8.6.2006, kohdat 97-116).

Tehokas jälkikäteen hyvittävä keino

Useassa Euroopan neuvoston jäsenvaltiossa on viime vuosina otettu käyttöön järjestelmä, jonka mukaisesti asianosaisella on oi-

keus saada valtiolta rahakorvaus oikeudenkäynnin viivästymisen perusteella. Ihmisoikeustuomioistuin on yleensä pitänyt järjestelmiä tehokkaina oikeussuojakeinoina.

Esimerkiksi Italiassa erityisesti riita-asioiden oikeudenkäyntien viivästyminen on ollut laajamittainen ongelma. Vuonna 2001 säädetyin niin sanotun Pinto-lain mukaan jokaisella, joka on kärsinyt taloudellista tai muuta vahinkoa sen vuoksi, että ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaista oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa on loukattu, on oikeus kohtuulliseen korvaukseen. Korvausta on haettava siltä tuomioistuimelta, joka on toimivaltainen käsittelemään asianomaisen tuomioistuimen jäsentä koskevan syytteen. Hakemus voidaan tehdä, kun oikeudenkäynti on vielä vireillä, tai kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun oikeudenkäynnin päättävä ratkaisu on tullut lainvoimaiseksi. Tuomioistuimen on annettava päätöksensä neljän kuukauden kuluessa hakemuksen jättämisestä. Päätökseen voidaan hakea muutosta Italian kassaatiotuomioistuimelta, mutta päätös on heti täytäntöönpanokelpoinen.

Ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt Italian korvausjärjestelmää sinänsä tehokkaana oikeussuojakeinona (esimerkiksi päätös Brusco v. Italia 6.9.2001). Kansallisten korvausten tason riittävyudessa on kuitenkin ollut ongelmia. Ihmisoikeustuomioistuimen suuri jaosto on antanut yhdeksän tuomiota, joissa on katsottu, ettei kansallisesti annettu hyvitys ollut riittävä, joten valittajat olivat edelleen ihmisoikeusloukkauksen uhreja (tuomiot Zullo, Riccardi Pizzati, Cocchiarella, Musci, Giuseppe Mostacciolo nro 1, Giuseppina ja Orestina Procaccini, Apicella, Mostacciolo nro 2 ja Scordino nro 1, kaikki v. Italia, 29.3.2006).

Ihmisoikeustuomioistuin totesi muun muassa, että liialliset viivästykset hyvitystä koskevassa menettelyssä saattavat vaikuttaa siihen, onko hyvitys riittävä. Tuomioistuin hyväksyy sen, että viranomaiset tarvitsevat aikaa hyvityksen maksamiseen, mutta tähän ei saa yleensä kulua kauempaa kuin kuusi kuukautta siitä, kun hyvitystä koskeva tuomio tulee täytäntöönpanokelpoiseksi. Hyvitystä koskevassa asiassa ei välttämättä tarvitse soveltaa aivan samoja prosessisääntöjä kuin ta-

vallisessa vahingonkorvausasiassa, kunhan menettely täyttää tehokkuuden ja oikeudenmukaisuuden vaatimukset. Myöskään oikeudenkäyntimaksut tai -kulut eivät saa suhteettomasti rajoittaa hyvityksen saamista (esimerkiksi Zullo-tuomion kohdat 88-94).

Yksi keskeinen seikka on kansallisen hyvityksen määrä. Taloudellisen vahingon osalta kansalliset tuomioistuimet ovat selvästi ihmisoikeustuomioistuinta paremmassa asemassa arvioimaan vahingon olemassaolon ja määrän. Muun kuin taloudellisen vahingon osalta on olemassa vahva mutta kumottavissa oleva oletus, että liian pitkä oikeudenkäynti aiheuttaa tällaista vahinkoa. Joissakin tapauksissa vahinko saattaa kuitenkin olla vähäinen tai sitä ei ole aiheutunut lainkaan, jolloin kansallisten tuomioistuinten on perusteltava ratkaisunsa riittävästi. Hyvityksen taso riippuu lisäksi kansallisen oikeussuojakeinon piirteistä ja tehokkuudesta. Ihmisoikeustuomioistuin voi hyväksyä, että valtio, jossa on useampia oikeussuojakeinoja, myöntää ihmisoikeustuomioistuimen myöntämiä hyvityksiä pienempiä hyvityksiä, kunhan ne eivät ole suhteettoman alhaisia ("unreasonable"). Edellytyksenä on kuitenkin, että päätökset, joiden täytyy olla sopusoinnussa kyseisen valtion oikeudellisen tradition ja elintason kanssa, annetaan nopeasti, ne ovat perusteltuja ja pannaan täytäntöön hyvin nopeasti (kohdat 95-100).

Mainituissa tapauksissa valittajien ei katsottu saaneen riittävää hyvitystä lähinnä sillä perusteella, että korvauksen maksaminen oli kestänyt liian pitkään ja korvauksen määrä oli ollut ilmeisessä epäsuhteessa ("manifestly unreasonable") verrattuna ihmisoikeustuomioistuimen määräämiin hyvityksiin (kohdat 101-109). Kansallisen korvauksen määrä oli ollut tapauksissa 8-27 % siitä, mitä ihmisoikeustuomioistuin olisi samanlaisissa tapauksissa määrännyt. Valittaja oli joutunut odottamaan peräti 1-3 vuotta kansallisen korvauksen maksamista.

Mainituissa tapauksissa annetuissa jaoston tuomioissa oli valotettu sitä, miten ihmisoikeustuomioistuin laskee muun kuin taloudellisen vahingon määrän. Muuta kuin taloudellista vahinkoa on viivästyksen aiheuttama huoli, epävarmuus ja epävarmuus samoin kuin muu ei-taloudellinen menetys. Vahinko

voidaan tarvittaessa arvioida kokonaisarvostelulla. Muun kuin taloudellisen vahingon laskemisessa perusmäärä on 1 000 – 1 500 euroa yhtä oikeudenkäynnin kestäväksi vuotta kohden. Yhteenlaskettua perusmäärää korotetaan 2 000 eurolla, jos asialla on erityinen merkitys asianosaiselle, kuten jos asia koskee työoikeutta, henkilön siviilioikeudellista asemaa tai eläkettä taikka jos se liittyy henkilön terveyteen tai elämään. Määrää alennetaan sen perusteella, kuinka monta oikeusasetta asiaa on käsitelty, missä määrin viivästyminen on ollut valittajan syytä, minkälainen elintaso valtiossa on, samoin kuin silloin, jos asialla on valittajalle vähäinen merkitys. Määrää voidaan alentaa myös, jos rikkomus on todettu ja valittajalle on jo myönnetty hyvitystä kansallisella tasolla (jaoston tuomio esimerkiksi asiassa Zullo, 10.11.2004, kohdat 25 ja 26). Lisäksi myötäpuolien suuri määrä saattaa alentaa yhdelle asianosaiselle määrätävää hyvitystä (tuomiot Arvanitaki-Roboti ym. ja Kakamoukas ym. v. Kreikka, 15.2.2008).

Esimerkin järjestelmästä, jossa yhdistyvät ennalta estävä ja jälkikäteen hyvittävä oikeussuojakeino, tarjoaa Slovakian lainsäädäntö. Slovakian vuonna 2002 muutetun perustuslain 127 artiklan mukaan Slovakian perustuslakituomioistuimelle voidaan valittaa muun muassa vireillä olevan oikeudenkäynnin ihmisoikeussopimuksen vastaisesta viivästyksestä. Perustuslakituomioistuin voi sekä määrätä kyseisen tuomioistuimen ryhtymään tarpeellisiin toimenpiteisiin oikeudenkäynnissä että samalla määrätä asianmukaisen rahakorvauksen jo tapahtuneesta viivästyksestä. Korvaus on maksettava kahden kuukauden kuluessa perustuslakituomioistuimen päätöksestä. Perustuslakituomioistuin on ratkaisuisaan nojautunut ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön arvioidessaan oikeudenkäynnin viivästyksiä ja muusta kuin taloudellisesta vahingosta maksettavaa korvausta. Ihmisoikeustuomioistuin on katsonut järjestelmän olevan 35 artiklan kannalta tehokas oikeussuojakeino (päätös Andrasik ym. v. Slovakia, 22.10.2002). Kaikissa tapauksissa kansallisen korvauksen määrää ei kuitenkaan ole pidetty riittävänä (esimerkiksi tuomio Svulik v. Slovakia, 15.2.2005, kohdat 40-41).

2.2 Nykytila Suomessa

Tuomioistuinten käsittelyajat

Tuomioistuinten käsittelyaikojen tilastointi on tuomioistuinkohtaista, eikä tilastoista näy kattavasti asioiden kokonaiskäsittelyaika.

Käräjäoikeuksien vuonna 2007 ratkaisemissa rikosasioissa keskimääräinen käsittelyaika käräjäoikeudessa oli 3,1 kuukautta (3,2 vuonna 2006; lähde Tilastokeskus). Asioiden keskimääräinen käsittelyaika syyttäjällä oli ollut 1,9 (1,7) kuukautta. Rikoksen tekopäivästä käräjäoikeuden päätöspäivään kului keskimäärin 8,7 (8,8) kuukautta. Kuitenkin 525 asiassa (0,9 %) käsittelyaika pelkästään käräjäoikeudessa oli vähintään 24 kuukautta. Vuosina 2005 ja 2006 tällaisia asioita oli 557 ja 499 kappaletta. Syyttäjällä käsittelyaika vuonna 2007 oli 63 asiassa vähintään 24 kuukautta. Pääkaupunkiseudun kolmessa suuressa käräjäoikeudessa vähintään 24 kuukautta käsiteltyjä rikosasioita oli vuonna 2007 seuraavasti: Espoo 43, Helsinki 207 ja Vantaa 33 kappaletta (yhteensä 54 % näistä asioista).

Käräjäoikeuksissa vuonna 2007 loppuun käsitellyissä riita-asioissa (hakemusasiat pois lukien) keskimääräinen käsittelyaika oli 2,2 kuukautta (2,3 vuonna 2006). Kuitenkin kaikista noin 199 900 riita-asiasta 194 700 asiaa (97 %) ratkaistiin kirjallisessa valmistelussa, yleensä yksipuolisella tuomiolla, ja pääkäsittelyyn eteni vain 3 189 asiaa. Suullisessa valmistelussa päättyneissä asioissa keskimääräinen käsittelyaika oli 8,8 (8,7) kuukautta ja pääkäsittelyssä 9,8 (9,6) kuukautta. Yhteensä 736 asiassa käsittelyaika oli vähintään 18 kuukautta, ja näistä pääkäsittelyssä ratkaistiin 310 asiaa. Vuosina 2005 ja 2006 tällaisia pitkään käsiteltyjä asioita oli 782 ja 796 kappaletta. Pääkaupunkiseudun käräjäoikeuksissa vähintään 18 kuukautta käsiteltyjä riita-asioita oli vuonna 2007 seuraavasti: Espoo 83, Helsinki 184 ja Vantaa 16 kappaletta (yhteensä 38 % näistä asioista).

Hovioikeuksissa keskimääräinen käsittelyaika vuonna 2007 oli 7,5 kuukautta (7,6 vuonna 2006). Käsittelyaika vaihteli Kouvolan hovioikeuden 4,8 kuukaudesta Helsingin hovioikeuden 9,6 kuukauteen. Rikosoikeudellisissa asioissa kesto oli keskimäärin 7,0

kuukautta ja riita-asioissa 12,1 kuukautta. Hovioikeudessa vähintään 24 kuukautta käsiteltyjä asioita oli 321 kappaletta, ja niistä 305 asiaa käsiteltiin Helsingin hovioikeudessa. Käsittelyaika käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa oli yhteensä keskimäärin 15,2 kuukautta, riita-asioissa 25,0 kuukautta. Rikosasioiden kokonaiskäsittelyaika rikoksen tekopäivästä lukien hovioikeuden ratkaisuun oli keskimäärin 21,3 kuukautta.

Korkeimmassa oikeudessa keskimääräinen käsittelyaika vuonna 2007 oli hylättyjen valituslupahakemusten osalta 4,0 kuukautta ja asiaratkaisujen osalta 14,2 kuukautta (4,9 ja 16,7 kuukautta vuonna 2006).

Hallinto-oikeuksissa keskimääräinen käsittelyaika vuonna 2007 oli 9,2 kuukautta (8,2 vuonna 2006), ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa 9,6 (10,2) kuukautta. Erityistuumioistuimissa keskimääräiset käsittelyajat olivat seuraavat: markkinaoikeus 14,1 (13,5) kuukautta, työtuomioistuin 6,9 (5,5) kuukautta ja vakuutusosasto 14,0 (13,7) kuukautta.

Oikeusministeriössä on tehty käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien käsittelyajoista erillinen selvitys, jossa aineistona olivat hovioikeuksissa vireillä olleet asiat tammikuun loppuun 2006. Selvityksen mukaan näistä yhteensä noin 7 800 asiasta hovioikeudessa oli ollut vireillä yli 18 kuukautta noin 500 asiaa (6 %), joista yli 400 Helsingin hovioikeudessa. Neljännes kaikista hovioikeuksissa vireillä olleista asioista oli saapunut Helsingin käräjäoikeudesta. Yli vuoden hovioikeuksissa vireillä olleista asioista 59 % oli saapunut pääkaupunkiseudun kolmesta suuresta käräjäoikeudesta.

Selvityksessä tarkasteltiin myös vireillä olleiden muutoksenhakuasioiden kokonaiskäsittelyaika laskettuna siitä, kun asia oli tullut vireille käräjäoikeudessa. Asioissa käräjäoikeuden ja hovioikeuden yhteenlaskettu vireilläoloaika oli keskimäärin noin 16 kuukautta, ja mediaaniasian hieman yli vuosi. Kuitenkin noin 160 asiaa oli ollut vireillä yhteensä yli neljä vuotta, niistä 40 asiaa yli viisi vuotta ja 20 asiaa yli kuusi vuotta. Kun asioiden kokonaiskäsittelyaika tarkasteltiin lyhyimmistä pisimpään, voitiin todeta, että 80 prosentissa asioista käsittelyaika kasvoi tasaisesti, minkä jälkeen käsittelyaika piteni yhä jyrkemmin. Diaaritietojen yhdistämiseen liittyvien epä-

varmuustekijöiden vuoksi nämä luvut ovat lähinnä suuntaa-antavia. Helsingin hovioikeudessa pitkään vireillä olleiden asioiden määrä on sittemmin pienentynyt.

Oikeudenkäynnin kokonaiskeston lyhentämistä yleisissä tuomioistuimissa tarkastellut työryhmä totesi mietinnössään (Oikeusministeriö, työryhmämietintö 2007:2), että oikeudenkäynnin kohtuullinen kesto ylittyy todennäköisimmin pääkaupunkiseudun käräjäoikeuksissa, etenkin Helsingin käräjäoikeudessa, sekä Helsingin hovioikeudessa. Helsingin hovioikeuspiiriä lukuun ottamatta asioiden käsittelyn viivästyminen koskee pääsääntöisesti yksittäisiä tapauksia.

Oikeussuojakeinot oikeudenkäynnin viivästy-
mistä vastaan

Asianosaisilla on nykyisin Suomessa käytettävissään useita erilaisia oikeussuojakeinoja ja oikeudenkäynnin mahdollista viivästy-
mistä vastaan. Keinot jossakin määrin vaihtelevat riippuen siitä, mistä asiaryhmästä on kysymys.

Kaikissa asioissa yksinkertaisin keino oikeudenkäynnin nopeuttamiseksi on perustellun kiirehtimispyynnön esittäminen asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle tai viranomaiselle. Asian käsittelyn kiirehtimistä voidaan pyytää oikeudenkäynnin kaikissa vaiheissa. Tällainen kiirehtimispyyntö on laissa sääntelemätön ja vapaamuotoinen.

Asian käsittelyn viivästy-
misestä viranomaisessa asianosainen voi kannella ylemmälle viranomaiselle. Esitutinnan viipymisestä voidaan kannella ylemmälle esitutkintaviranomaiselle ja syyteharkinnan viipymisestä ylemmälle syyttäjälle. Kantelu voidaan tehdä asian käsittelyn aikana tai sen jälkeen, ja se voi johtaa toimiin virkavastuun toteuttamiseksi.

Oikeudenkäynnin viivästy-
misestä voidaan sekä viranomaisten että tuomioistuinten menettelyn osalta kannella yleisille laillisuusvalvojille, valtioneuvoston oikeuskanslerille tai eduskunnan oikeusasiamiehelle. Oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin tehtävänä on valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvol-

lisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeuskansleri ja oikeusasiamies valvovat perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Kantelu voi johtaa eriasteisiin seuraamuksiin, esimerkiksi virkamiehelle viivyttelyn vuoksi annettuun huomautukseen tai käsitykseen. Käytännössä oikeudenkäyntien viipymisestä on kanneltu melko usein, ja osa kanteluista on johtanut laillisuusvalvojen toimenpiteisiin. Yleensä kyse ei kuitenkaan ole ollut yksittäisen virkamiehen moitittavasta menettelystä, vaan yleisemmistä ongelmista, esimerkiksi puutteellisista resursseista. Oikeusasiamiehen kansliasta ja oikeuskanslerinvirastosta saadun arvion mukaan molemmille saapuu vuosittain noin 20-30 kantelua, joissa on kysymys oikeudenkäynnin viipymisestä.

Rikosasioissa oikeudenkäynnin viivästyminen voidaan hyvittää vastaajalle asian lopputuloksessa, jos syyte hyväksytään. Rikoslain (39/1889) 6 luvun (515/2003) 7 §:n mukaan rangaistusta lieventävänä seikkana on otettava huomioon muun muassa rikoksen tekemisestä kulunut huomattavan pitkä aika, jos vakiintuneen käytännön mukainen rangaistus johtaisi tästä syystä kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen. Luvun 12 §:n mukaan tuomioistuin saa jättää rangaistuksen tuomitsematta muun muassa, jos rangaistusta on pidettävä kohtuuttomana tai tarkoituksettomana erityisesti, kun otetaan huomioon 7 §:ssä tarkoitettut seikat.

Oikeuskäytännössä oikeudenkäynnin viivästyminen on otettu rangaistusta määrättäessä huomioon (KKO 1995:132, 2004:58, 2005:73 ja 2006:11). Tapauksissa vastaajalle on tuomittu ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta ehdollinen rangaistus, vankeusrangaistuksen pituutta on alennettu tavanomaisesta ja vastaaja on jätetty rangaistukseen tuomitsematta. Toisaalta korkein oikeus on katsonut lähtökohtana olevan, ettei syytetä voida hylätä pelkästään sillä perusteella, ettei asiaa ole saatu käsiteltyä tuomioistuimessa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämässä kohtuullisessa ajassa. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen saattaa kuitenkin jossakin poikkeuksellisessa tilanteessa merkitä sitä, että syytteen hylkääminen tai tutkimatta jättäminen jää ainoaksi tehokkaaksi ihmisoikeussopimuksen

13 artiklassa tarkoitetuksi oikeussuojakeinoiksi. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, jos syytetyn mahdollisuudet puolustautua ovat kokonaan raunioituneet oikeudenkäynnin pitkittymisen vuoksi (perustelut ratkaisussa KKO 2004:58).

Riita-asioissa tai hakemusasioissa oikeudenkäynnin viivästyminen ei yleensä voida ottaa asian lopputuloksessa huomioon, koska tämä koituisi toisen asianosaisen vahingoksi.

Asianosainen voi myös vaatia valtiolta vahingonkorvausta oikeudenkäynnin viivästyksen perusteella. Valtion vahingonkorvausvastuu määräytyy yleisen vahingonkorvauslain (412/1974) mukaan. Asianosaisen on näytettävä toteen hänelle aiheutunut vahinko ja sen määrä, vahingon syy-yhteys oikeudenkäynnin viivästyminen sekä tuomioistuimen tai viranomaisen menettelyn tuottamuksellisuus. Kun vahinko on aiheutettu julkista valtaa käytettäessä, vahingonkorvaus käsittää hyvityksen myös sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon (niin sanottu puhdas varallisuusvahinko; vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §). Valtion vahingonkorvausvastuu edellyttää, ettei toimen tai tehtävän suorittamiselle sen laatu ja tarkoitus huomioon ottaen kohtuudella asetettavia vaatimuksia ollut noudatettu (3 luvun 2 §). Oikeudenkäynnin viivästyminen aiheuttamasta kärsimyksestä tai muusta aineettomasta vahingosta ei vahingonkorvauslain mukaan ole mahdollista saada korvausta (5 luvun 6 §).

2.3 Oikeussuojakeinoista muissa Pohjoismaissa

Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 49 luvun 7 §:n mukaan, jos asianosainen katsoo, että käräjäoikeuden päätös merkitsee asian tarpeetonta viivästyistä, hän saa hakea erikseen muutosta päätökseen. Muutoksenhauille ei ole määräaika. Säännös edellyttää, että käräjäoikeus on tehnyt päätöksen, eikä pelkästä käräjäoikeuden laiminlyönnistä toimia voida hakea muutosta.

Ruotsissa on edellä mainitun Kudlatuomion jälkeen kehittynyt oikeuskäytännössä jälkikäteisiä oikeussuojakeinoja. Oikeudenkäynnin viivästyminen voidaan ottaa rangaistuksen lievennyksenä huomioon (NJA

2003 s. 414). Ruotsin korkein oikeus on myös tuominnut valtion maksamaan yleisen vahingonkorvauslain perusteella vahingonkorvausta oikeudenkäynnin viivästyksen vuoksi (NJA 2005 s. 462). Korvausta määrättiin maksettavaksi ansionmenetyksestä. Korkein oikeus katsoi lisäksi painavien syiden puhuvan sen puolesta, että korvausta voidaan tuomita aineettomasta vahingosta. Ihmisioikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö otetaan tällöin huomioon.

Ruotsin verolainsäädäntöön on otettu nimenomaisia säännöksiä veronkorotuksen (skattetillägg) alentamisesta asian käsittelyn viivästyksen perusteella. Verovelvollinen on kokonaan tai osittain vapautettava veronkorotuksesta, jos sen määrääminen olisi kohtuutonta. Tätä arvioitaessa on erityisesti otettava huomioon, onko kohtuuttoman pitkä aika kulunut siitä, kun veroviranomainen on todennut olevan syytä olettaa, että verovelvolliselle on määrättävä veronkorotus, eikä viivästys ole verovelvollisen syytä (taxeringslag (1990:324) 5 kap. 14 §, skattebetalningslag (1997:483) 15 kap. 10 §; Regeringens proposition 2002/03:106 s. 82, 145 ja 243).

Lisäksi erityinen selvittäjä on pohtinut uusien ennalta estävien oikeussuojakeinojen käyttöönottoa. Selvittäjä on ehdottanut, että kaikissa tuomioistuimissa ja asiaryhmissä otetaan käyttöön järjestelmä asian etusijalle määräämisestä (Förtursförklaring i domstol, SOU 2008:16). Jos asian käsittely on kohtuuttomasti viivästynyt, tuomioistuimen tulisi yksityisen asianosaisen kirjallisesta hakemuksesta määrätä, että asia käsitellään tuomioistuimessa etusijalla. Asiasta päättäisi yleensä tuomioistuimen päällikkötuomari. Arvioitaessa, onko käsittely viivästynyt, otetaan erityisesti huomioon asian vaikeus, asianosaisten toiminta, viranomaisten ja tuomioistuinten toiminta sekä asian merkitys asianosaiselle. Hakemus käsiteltäisiin kiireellisesti oikeushallintoasiana. Tuomioistuimen ratkaisuun ei saisi hakea muutosta.

Tanskassa on katsottu voimassa olevan lainsäädännön pitkälti täyttävän ihmisoikeus-sopimuksen asettamat vaatimukset Kudlatuomion jälkeenkin. Rikosasioissa asian viivästyminen esitutkinnassa tai syyteharkinnassa voidaan kannella ylempälle viranomaiselle.

Rikosasian viipyminen voidaan myös hyvittää vastaajalle ottamalla se huomioon rangaistuksen mittaamisessa tai oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudessa (päätökset Normann, 14.6.2001, Jensen, 20.9.2001 ja Ugilt Hansen v. Tanska, 26.6.2006).

Jos syyte peruutetaan tai hylätään, vastaaja voi saada rahallisen korvauksen Tanskan oikeudenkäyntilain (Retsplejeloven) 93 a luvun mukaisesti asian viivästymisen aiheuttamasta aineellisesta ja myös aineettomasta vahingosta. Korvausta haetaan määräajassa syyttäjäviranomaiselta (statsadvokat), jonka päätökseen voidaan hakea muutosta ylemmältä syyttäjäviranomaiselta (rigsadvokat). Kielteisen ratkaisun jälkeen asia voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Oikeussuojakeinoa on pidetty tehokkaana (päätös K.H.S. v. Tanska, 9.11.2000). Oikeuskäytännössä korvausta on tuomittu maksettavaksi myös muun kuin rikosasian viivästymisestä (UFR 2005.523 H), mutta oikeuskäytäntö ei tältä osin ole vakiintunutta.

Tanskan prosessilainsäädäntöä on lisäksi täsmennetty ihmisoikeustuomioistuimen eräiden ratkaisujen johdosta (päätökset Ohlen, 6.3.2003, sekä Pedersen ja Pedersen v. Tanska, 12.6.2003). Vuoden 2006 alusta lukien oikeudenkäyntilakiin otettiin nimenomainen säännös (840 §:n 2 kohta), jonka mukaan rikosasian asianosainen voi pyytää tuomioistuinta määräämään pääkäsittelyn ajankohdan sen jälkeen, kun syytekirjelmä on jätetty tuomioistuimeen. Lain uudistamisen yhteydessä säännös korvattiin vuoden 2007 alussa voimaan tulleella uudella säännöksellä (152 a §), jonka mukaan asianosainen voi pyytää, että tuomioistuin määrää pääkäsittelyn ajankohdan, jos se on tarpeen ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa asetetun kohtuullisen käsittelyajan vaatimuksen vuoksi. Tuomioistuimen pyynnön johdosta tekemään päätökseen voidaan hakea muutosta ylemmältä tuomioistuimelta. Uusi säännös koskee sekä rikos- että riita-asioita.

Norjassa on vuoden 2008 alussa tullut voimaan uusi siviiliprosessilaki (lov om mekling og rettergang i sivile tvister). Uuden lain mukaan tuomioistuimen tulee ohjata prosessia aiempaa aktiivisemmin. Tuomioistuimella on muun muassa velvollisuus oikeudenkäynnin alkuvaiheessa yhteistyössä asianosaisten

kanssa laatia asian käsittelyä koskeva suunnitelma. Suunnitelmaan on sisällytettävä määräaikoja prosessitoimille ja päivämäärä pääkäsittelylle. Jos asiaa käsittelevä tuomari ei noudata suunnitelmaa, asianosaisella on oikeus vaatia, että tuomioistuimen päällikkö puuttuu asiaan. Tuomioistuimen päällikkö voi muun muassa siirtää asian toisen tuomarin käsiteltäväksi tai ottaa asian itse käsiteltäväkseen. Tuomioistuimen päällikön päätökseen voi hakea erikseen muutosta ylemmältä tuomioistuimelta.

Norjan rikosprosessilaissa (lov om rettergangsmåten i straffesaker) asetetaan lähtökohtaisia määräaikoja pääkäsittelyn toimittamiselle. Rikosasioissa, jos syyte hyväksytään, mahdollinen viivästys voidaan hyvittää vastaajalle alentamalla rangaistusta (edellä mainittu Beck v. Norja). Muissa tapauksissa vastaajalle voidaan maksaa rahakorvausta sekä aineellisesta että myös aineettomasta vahingosta rikosprosessilain 31 luvun mukaisesti. Korvausvaatimuksesta päättää oikeusministeriö, ja kielteisen ratkaisun jälkeen asianomainen voi nostaa kanteen tuomioistuimessa.

2.4 Nykytilan arviointi

Kuten edellä jaksossa 2.1 on todettu, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Kudlatuomion jälkeisestä oikeuskäytännöstä seuraa ihmisoikeussopimuksen osapuolena olevalle valtiolle velvoite järjestää kansallisesti asianosaisille tehokas oikeussuojakeino, jota voidaan käyttää oikeudenkäynnin viivästymistä vastaan tai sen hyvittämiseksi. Tämä velvoite on riippumaton siitä, missä määrin oikeudenkäynnit valtiossa tosiasiasa viivästyvät, jos ainakin joissakin tapauksissa asianosaisella on perusteltavissa oleva väite oikeudenkäynnin viivästymisestä.

Ihmisoikeustuomioistuimen Kangasluoma-tuomiosta ja edellä jaksossa 2.2 todetusta ilmenee, ettei asianosaisilla nykyisin ole Suomessa käytettävissä riittävän tehokkaita oikeussuojakeinoja. Poikkeuksen muodostavat ne rikosasiat, joissa oikeudenkäynnin viivästymisen voidaan hyvittää vastaajalle ottamalla se rangaistuksen lievennyksenä huomioon. Ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt tätä oikeussuojakeinoa tehokkaana (päätökset Dan-

ker ja Uoti 9.12.2008). Muunlaisissa asioissa keino ei ole käytettävissä. Vahingonkorvauslain mukainen valtion korvausvastuu ei tarjoa asianosaiselle riittävää jälkikäteistä hyvitystä, koska aineetonta vahinkoa ei korvata eikä valtion vastuu ole objektiivista. Oikeuskäytäntöä, jossa valtion korvausvastuuta olisi tulkinnallisesti laajennettu, ei Suomessa ole, ja asiasta olisi joka tapauksessa perustellumpaa säätää nimenomaisesti lailla.

Ihmisoikeustuomioistuin ei ole Kangasluoma-tuomiossa pitänyt myöskään nykyisiä ennalta estäviä oikeussuojakeinoja tehokkaina Suomessa. Voidaankin todeta, että tuomioistuimella on runsaasti harkinnanvaraa siinä suhteessa, mihin toimiin se ryhtyy saamansa kiirehtimispyynnön johdosta. Yleinen laillisuusvalvoja, jolle tehdään kantelu asian viipymisestä, ei puolestaan voi suoranaisesti puuttua asian käsittelyyn. Suomessa on siten ihmisoikeussopimuksen asettamien vaatimusten vuoksi luotava asianosaisten käyttöön uusia tehokkaita oikeussuojakeinoja.

Uusien oikeussuojakeinojen käyttöönotolle on myös tosiasiallinen tarve. Suomen saamat ihmisoikeustuomioistuimen langettavat tuomiot osoittavat, ettei oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa kaikissa tapauksissa toteudu. Edellä selostetuista tilastotiedoista ilmenee, että keskimääräiset käsittelyajat ovat yleensä kohtuullisella tasolla. Kuitenkin osa asioista viipyy. Ongelma painottuu pääkaupunkiseudulle, mikä on myös asianosaisten yhdenvertaisuuden kannalta kyseenalaista. Yksittäisten oikeudenkäyntien viipymiselle lienee useita syitä ja ne vaihtelevat eri asiaryhmissä. Voidaan joka tapauksessa olettaa, että ainakin osassa asioista viivästyminen johtuu valtion vastuulla olevista seikoista.

Toisaalta tässä tarkoitettut oikeussuojakeinot ovat toimivia vain silloin, kun ainoastaan yksittäiset asiat viipyvät, ja selvä valtaosa asioista käsitellään kohtuullisessa ajassa. Oikeussuojakeinot eivät ole vastaus mahdollisiin rakenteellisiin viipymisongelmiin, vaan tällöin ne saattavat päinvastoin johtaa ongelmien pahenemiseen, jos keinoja joudutaan käyttämään liikaa.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa. Keskeisin tavoite on, että tämä oikeus toteutuisi kaikissa oikeudenkäynneissä. Tavoitteeseen tulee pyrkiä käyttämällä yhtä aikaa useita eri keinoja. Käytännössä keskeinen keino on, että tuomioistuimille ja viranomaisille turvataan asioiden käsittelemiseen riittävät resurssit.

Ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan ja ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan asianosaisella on lisäksi oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä oikeudenkäynnin mahdollista viivästyminen vastaan tai sen hyvittämiseksi. Edellä jaksossa 2 on tultu siihen tulokseen, ettei asianosaisilla nykyisin Suomessa yleensä ole käytettävissään tällaisia riittävän tehokkaita oikeussuojakeinoja.

Tämän esityksen tavoitteena on ehdottaa sellaisten uusien oikeussuojakeinojen käyttöönottoa, jotka täyttävät ihmisoikeussopimuksen asettamat vaatimukset. Tavoitteena on siten parantaa asianosaisten oikeusturvaa. Tehokkaiden oikeussuojakeinojen käyttöönotto edistää osaltaan sitä tavoitetta, että oikeudenkäynnit tapahtuvat kohtuullisessa ajassa, ja joka tapauksessa, jos tähän tavoitteeseen ei kaikissa tapauksissa päästä, että asianosainen saa hyvityksen oikeudenkäynnin mahdollisesta viivästyisestä.

Tässä esityksessä ehdotettavat oikeussuojakeinot painottuvat yleisiin tuomioistuimiin. Yleisissä tuomioistuimissa keskimääräiset käsittelyajat ovat kohtuullisella tasolla, ja kyse on lähinnä yksittäisten asioiden viipymisestä. Lisäksi oikeussuojakeinot voidaan muodostaa suhteellisen yksinkertaisiksi. Hallintolainkäytön osalta asiaa harkitaan erikseen.

3.2 Toteuttamisvaihtoehdot

Tehokas oikeussuojakeino voi olla joko keino, jolla voidaan ennalta estää oikeudenkäynnin viivästyminen tai viivästyminen jatkuminen, tai keino, jolla voidaan jälkikäteen hyvittää jo tapahtunut viivästyminen. Näistä ennalta estävä keino on periaatteessa ensisi-

jainen. Asianosaisille on tärkeintä, että oikeudenkäynti tapahtuu kohtuullisen ajan kuluessa. Pelkkä jälkikäteinen hyvitys ei välttämättä tosiasiaa korvaa viivästymisen aiheuttamaa haittaa. Asianosaisen 6 artiklan mukainen oikeus ei tällöin ole toteutunut, vaikkakaan häntä ei hyvityksen vuoksi enää pidetä loukkauksen uhrina.

Toisaalta ennalta estäviin keinoihin liittyy myös haittapuolia. Ihmisoikeustuomioistuin ei ole helposti pitänyt niitä tehokkaina. Ennalta estävä keino täytyisi järjestää varsin ankaraksi, jotta pelkääntään sitä pidettäisiin tehokkaana. Keinoihin liittyy myös vaara niiden liiallisesta käytöstä. Sen seurauksena tuomioistuinten rajallisia voimavaroja saattaisi kulua tarpeettomasti viipymistä koskeviin asioihin pääasioiden sijasta.

Oikeudenkäynnin mahdollisen viivästymisen jälkikäteiseen hyvittämiseen rahakorvauksella liittyy myös etuja. Tällainen järjestelmä on viime vuosina otettu käyttöön useassa Euroopan neuvoston jäsenvaltiossa, ja ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt järjestelmiä tehokkaina, kunhan korvausten taso on ollut riittävä. Hyvitysjärjestelmä voidaan rakentaa sellaiseksi, että se on menettelyllisesti yksinkertainen ja kuluttaa vähän tuomioistuinten voimavaroja. Myös hyvitysjärjestelmällä saattaa olla välillistä ennalta estävää merkitystä. Toisaalta hyvitysjärjestelmästä aiheutuu kustannuksia valtiontaloudelle.

Edellä todetun perusteella ehdotetaan, että Suomessa otetaan käyttöön järjestelmä, jolla oikeudenkäynnin viivästyminen yleisissä tuomioistuimissa voidaan hyvittää asianosaiselle valtion varoista maksettavalla korvauksella. Tällä tavoin voidaan varmimmin täyttää ihmisoikeussopimuksen asettamat vaatimukset. Ehdotettavan hyvitysjärjestelmän sisältöä selostetaan lähemmin jaksossa 3.3 ja taloudellisia vaikutuksia jaksossa 4.1.

Hyvitysjärjestelmä saattaisi jo yksinään riittää täyttämään ihmisoikeussopimuksen asettamat vähimmäisvaatimukset yleisten tuomioistuinten osalta. On kuitenkin syytä lisäksi harkita uusien ennalta estävien oikeussuojakeinojen käyttöönottoa. Niillä voidaan edistää ensisijaista tavoitetta, oikeudenkäynnin tapahtumista kohtuullisessa ajassa. Uusia ennalta estäviä keinoja ei kuitenkaan välttä-

mättä ole tarpeen ottaa käyttöön kaikissa yleisissä tuomioistuimissa. Keinot on syytä kohdentaa sinne, missä niille on tarvetta ja missä niihin ei toisaalta liity merkittäviä haittoja. Keinojen käytöstä kertyneiden kokemusten jälkeen voidaan myöhemmin harkita niiden käyttöalan laajentamista.

Asian valmistelun aikaisemmissa vaiheissa on ehdotettu kahta mahdollista ennalta estävää keinoa, asian kiireelliseksi määräämistä (julistamista) ja viivästyskantelua (katso jäljempänä jakso 5). Edellisessä vaihtoehdossa oikeudenkäynnin jouduttamista voidaan pyytää pääasiaa käsittelevältä tuomioistuimelta itseltään, jälkimmäisessä ylemmälle tuomioistuimelle voidaan tehdä kantelu oikeudenkäynnin viivästymisestä. Viivästyskantelu on näistä pidemmälle menevä keino. Se kuluttaa ylemmän tuomioistuimen voimavaroja, ja siihen liittyy kysymyksiä alemman tuomioistuimen riippumattomuuden kannalta. Lisäksi käräjäoikeuksissa on käynnissä rakennemuutos ja hovioikeusmenettelyä ollaan uudistamassa, mikä puoltaa tällä hetkellä pidättyvyyttä uudenlaisten järjestelmien käyttöönotossa. Näistä syistä viivästyskantelua ei tässä vaiheessa ehdoteta.

Uutena ennalta estävänä keinona otettaisiin käyttöön asian kiireelliseksi määrääminen. Mallin etuna on, että asianosaisen pyyntö käsittelyn jouduttamisesta ratkaistaan pääasiaa käsittelevässä tuomioistuimessa lähellä itse pääasian käsittelyä, jolloin ratkaiseminen on yksinkertaisempaa kuin ylemmässä tuomioistuimessa. Asian kiireelliseksi määrääminen on lievä ja ongelmaton toimenpide, mutta yleensä kuitenkin riittävä keino asian käsittelyn jouduttamiseksi. Esimerkiksi määräajan asettaminen tietylle prosessitoimelle olisi keinona hankalampi toteuttaa. Myös muissa Pohjoismaissa on otettu tai ehdotettu otettavaksi käyttöön uusia samankaltaisia ennalta estäviä oikeussuojakeinoja.

Tässä vaiheessa kiireelliseksi määrääminen ehdotetaan otettavaksi käyttöön vain käräjäoikeuksissa. Käräjäoikeuksissa ratkaistaan suurin osa asioista, ja asianosaisten kannalta juuri käräjäoikeuskäsittelyn joutuisuudella on keskeinen merkitys. Järjestelmälle saattaisi olla tarvetta myös hovioikeuksissa, mutta toisaalta siihen voisi liittyä enemmän ongelmia. Kun lisäksi hovioikeusmenettelyä ollaan par-

haillaan uudistamassa, kiireelliseksi määräämistä ei tässä vaiheessa ehdoteta hovioikeuksiin. Järjestelmä ei luontevasti soveltuisi korkeimpaan oikeuteen, jonka päätehtävä on ennakkopäätösten antaminen.

Kuten edellä jaksossa 2 on todettu, rangaittuseuraamusta voidaan jo nykyisin alentaa oikeudenkäynnin viivästymisen perusteella. Vastaava mahdollisuus ehdotetaan ulotettavaksi hallinnollisiin taloudellisiin seuraamuksiin. Hallinnollisten seuraamusten lieventämisestä asian käsittelyn viivästymisen vuoksi ei säädetä tällä hetkellä lainsäädännössä. Tiedossa ei myöskään ole sellaista hallintoviranomaisten tai hallintotuomioistuinten ratkaisukäytäntöä, jossa ilman säädöstukea olisi käsittelyn viivästymisen johdosta alennettu tai poistettu hallinnollisia seuraamuksia. Poissuljettuna tällaista ei kuitenkaan voida pitää.

3.3 Keskeiset ehdotukset

Asian kiireelliseksi määrääminen käräjäoikeudessa

Edellä mainituista syistä ehdotetaan, että käräjäoikeuksissa otetaan käyttöön uusi oikeusinstituutio, asian kiireelliseksi määrääminen. Tätä koskevat säännökset otettaisiin oikeudenkäymiskaaren uuteen 19 lukuun. Järjestelmän avulla asianosainen saisi tarvittaessa joudutettua asiansa käsittelevä käräjäoikeudessa.

Käräjäoikeus voisi asianosaisen vaatimuksesta poikkeuksellisesti päättää, että asia määrätään kiireelliseksi, jos asian käsittelemiselle ennen muita asioita on erityisen painava syy. Tätä harkittaessa otettaisiin huomioon oikeudenkäynnin siihenastinen kesto, asian laatu ja merkitys asianosaiselle sekä muut perusteet kiireelliseksi määräämiselle.

Ehdotettujen säännösten nojalla muikin kuin laissa kiireelliseksi säädetty asia voitaisiin yksittäistapauksessa määrätä kiireelliseksi. Tällöin asia olisi käsiteltävä käräjäoikeudessa ennen muita asioita ilman aiheutonta viivytystä. Käytännössä tämä tarkoittaisi, että asia olisi käsiteltävä yhtä kiireellisenä kuin kiireelliseksi säädetty asia. Kiireelliseksi määrääminen edellyttäisi asianosaisen esittävän perusteet sille, miksi hänellä on selkeä

tarve saada asia ratkaistuksi muita asioita kiireellisempänä. Jotta kiireelliseksi määrääminen voisi toimia tarkoituksensa mukaisesti, tämä erityisasema tulisi antaa asialle vain poikkeustapauksissa. Jos asioita tarpeettoman usein määrättäisiin käsiteltäväksi kiireellisenä, ei määräyksellä olisi enää merkitystä ja ehdotettu instituutio kävisi hyödyttömäksi.

Järjestelmä olisi käytössä kaikissa asiarühmissä, sekä rikos-, riita- että hakemusasioissa. Käytännössä kiireelliseksi määräämistä koskeva vaatimus voisi tulla ajankohtaiseksi sellaisissa laajoissa asioissa, joiden käsittely saattaa kestää pitkään. Vaatimuksen voisi tehdä kuka tahansa asianosainen, esimerkiksi rikosasiassa vastaajan lisäksi syyttäjä tai puhevaltaa käyttänyt asianomistaja. Vaatimukselle ei olisi määräaika. Kuitenkin yksi kiireelliseksi määräämistä harkittaessa huomioon otettava seikka olisi oikeudenkäynnin siihenastinen kesto. Vaatimus ratkaistaisiin yksinkertaisessa ja yleensä kirjallisessa menettelyssä yhden tuomarin kokoonpanossa.

Aikaisemmassa valmistelussa tehdyssä ehdotuksessa asian kiireelliseksi julistamisesta (HE 190/2002 vp) lähtökohtana oli, että ratkaisun tekisi pääasiaa käsittelevä tuomari itse. Järjestelmän terävöittämisestä nyt kuitenkin ehdotetaan, että ratkaisun tekisi käräjäoikeuden toinen tuomari, yleensä päällikkötuomari. Pääasiaa käsittelevä tuomari saisi tehdä ratkaisun vain, jos toista tuomaria ei ole ilman viivytystä saatavissa ratkaisemaan asiaa tai jos vaatimus on selvästi perusteeton. Järjestely muistuttaisi siten tuomarin esteellisyyttä koskevan väitteen käsittelevä. Kiireelliseksi määräämistä koskevan vaatimuksen ratkaisisi lähtökohtaisesti käräjäoikeuden laamanni. Käräjäoikeuden työjärjestyksessä voitaisiin kuitenkin määrätä, että ratkaisun tekee toinen käräjätuomari, esimerkiksi osastonjohtaja. Tästä säädettäisiin käräjäoikeusasetuksessa. Mahdollisuus päätösvallan delegointiin on tarpeen esimerkiksi suurissa käräjäoikeuksissa hakemuksista aiheutuvan työmäärän jakamiseksi ja muutoinkin esimerkiksi sitä tilannetta silmällä pitäen, että laamanni itse on pääasian käsittelevä.

Pätösvallan antaminen toiselle kuin pääasiaa käsittelevälle tuomarille itselleen olisi omiaan lisäämään oikeussuojakeinon tehokkuutta. Ensijainen keino asian käsittelyn

kiirehtimiseksi olisi luonnollisesti edelleen suoraan asiaa käsittelevälle tuomarille esitetty vapaamuotoinen kiirehtimispyyntö. Jollei tämä kuitenkaan johda asianosaista tyydyttävään tulokseen, asianosainen voisi tehdä muodollisen vaatimuksen asian kiireelliseksi määrittämisestä, ja tämän vaatimuksen ratkaisisi kärjäoikeuden toinen tuomari.

Kiireelliseksi määrittämisestä koskevan vaatimuksen ohjaaminen yleensä päällikkötuomarin ratkaistavaksi tukisi kärjäoikeuksien johtamista. Laamannin tehtävänä on muun muassa valvoa, että asiat käsitellään riittävän nopeasti. Ehdotusta ei voida pitää ongelmallisena pääasiaa käsittelevän tuomarin riippumattomuuden kannalta. Kysymys on vain asioiden käsittelyjärjestyksestä päättämisestä. Laamanni voisi ainoastaan määrätä asian käsiteltäväksi kiireellisenä eikä hän muutoin voisi puuttua asian käsittelyn kulkuun. Laamannilla on jo nykyisin päätösvaltaa asioiden jaon suhteen. Tämä esitys ei vaikuttaisi laamannin muihin toimivaltuuksiin tilanteessa, jossa asiat alkavat kärjäoikeudessa viivästyä. Yksittäisen asian kiireelliseksi määrittämisen lisäksi saattaa joissakin tapauksissa olla tarpeen ryhtyä muihin toimenpiteisiin ongelmien ratkaisemiseksi.

Asian kiireelliseksi määrittämisestä koskevaan, myönteiseen tai kielteiseen ratkaisuun ei saisi hakea erikseen muutosta. Muutoksenhakukiello on erittäin tärkeä, jotta hovioikeudet eivät tavoitteen vastaisesti kuormitu näistä asioista tehtävillä valituksilla. Toisaalta asianosaisten oikeusturva ei edellytä muutoksenhaun sallimista. Kyse on vain siitä päättämisestä, missä järjestyksessä asiat kärjäoikeudessa käsitellään. Kärjäoikeuden oikeudenkäynnin aikana tekemään käsittelyratkaisuun ei yleensäkään saa hakea erikseen muutosta. Kielteinen ratkaisu ei estäisi asianosaista esittämästä vaatimusta myöhemmin uudelleen olosuhteiden muututtua, esimerkiksi käsittelyn edelleen viivästyttyä. Lisäksi ratkaisun tekisi normaalisti toinen kuin pääasiaa käsittelevä tuomari itse.

Ehdotusta on tarkasteltu säätämisyjärjestyksen kannalta jäljempänä yksityiskohtaisten perustelujen jaksossa 4.

Hyvitys oikeudenkäynnin viivästyisestä yleisissä tuomioistuimissa

Edellä jaksossa 3.2. mainituista syistä ehdotetaan, että oikeudenkäynnin mahdollinen viivästyminen yleisissä tuomioistuimissa hyvitetäisiin asianosaiselle valtion varoista maksettavalla korvauksella. Tarkoituksena on, että viivästyneen oikeudenkäynnin asianosainen saisi kansallisesti vastaavan rahallisen hyvityksen kuin ihmisoikeustuomioistuimesta. Asianosaisten ei siten tarvitsisi viedä asiaa ihmisoikeustuomioistuimeen. Ihmisoikeusloukkaus tulee hyvittää ensisijaisesti kansallisella tasolla, ja ihmisoikeustuomioistuimen roolin tulee olla kansallista järjestelmää täydentävä. Toisaalta jos asianosainen ei turvaudu tällaiseen tehokkaaseen kansalliseen järjestelmään, hän ei voi enää valittaa ihmisoikeustuomioistuimeen.

Hyvitysjärjestelmästä säädettäisiin uudessa oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annettavassa laissa (jäljempänä *hyvityslaki*). Kansallisen hyvityksen tulee vastata ihmisoikeustuomioistuimen määräämää hyvitystä. Se poikkeaa sekä perusteeltaan että määrältään siinä määrin yleisen vahingonkorvauslain mukaisesta vahingonkorvauksesta, ettei sääntelyä ole perusteltua ottaa vahingonkorvauslakiin. Erityislakia puoltaa myös se, että hyvitys tulee saada yksinkertaisessa menettelyssä. Valtion vahingonkorvausvastuu viivästyksestä mahdollisesti aiheutuneesta konkreettisesta vahingosta jäisi joka tapauksessa edelleen vahingonkorvauslain varaan. Sääntelyä ei voida luontevasti sisällyttää myöskään olemassa oleviin erityislakeihin. Esimerkiksi laki syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta (422/1974) koskee vain rikosasioita.

Hyvityslakia sovellettaisiin kaikissa yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävissä asiarühmissä. Yksityisellä asianosaisella olisi oikeus saada valtion varoista kohtuullinen hyvitys, jos oikeudenkäynti on viivästynyt loukaten asianosaisten oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa. Oikeudenkäynnin kestoa ja viivästyistä arvioitaisiin vastaavien perusteiden mukaisesti kuin ihmisoikeustuomioistuimissa. Lakiin otettaisiin tätä koskevia tarkempia kriteerejä.

Vastaavasti hyvityksen määrä säänneltäisiin siten, että se vastaisi riittävästi ihmisoikeustuomioistuimen määräämää muun kuin

taloudellisen vahingon korvausta. Hyvityksen tarkoituksena on korvata oikeudenkäynnin viivästymisen asianosaiselle aiheuttamaa huolta, epävarmuutta ja muuta niihin rinnastettavaa haittaa. Lakiin otettaisiin tarkemmat säännökset hyvityksen määrittämisestä lähtökohtaisen 1 500 euron vuosikorvauksen perusteella. Hyvitystä voitaisiin antaa normaalisti enintään 10 000 euroa. Oikeutta rahahyvitykseen ei olisi siltä osin kuin rangaistusta alennetaan viivästymisen perusteella.

Esitystä valmisteltaessa on jouduttu harkitsemaan erityisesti sitä, miltä tuomioistuimelta tai viranomaiselta ja millaisessa menettelyssä hyvitystä haettaisiin. Menettelyn tulisi olla tehokas, toisin sanoen nopea ja yksinkertainen. Jos hyvitystä olisi vaadittava tavanomaiseen tapaan valtiota vastaan nostettavalla kanteella, se saattaisi johtaa uuteen täysimittaiseen oikeudenkäyntiin jo viivästyneen oikeudenkäynnin lisäksi.

Yksi mahdollisuus olisi oikeussuojakeino-työryhmän ehdottama erityisen hyvityslautakunnan perustaminen (jakso 5). Tästä lautakuntamallista on sen eduista huolimatta asian jatkovalmistelussa luovuttu. Mallin haittapuolena on ennen muuta sen raskaus ja kalteus suhteessa maksettavien hyvitysten määrään. Olemassa oleville hallintoviranomaisille, esimerkiksi valtiokonttorille tai oikeusministeriölle, tehtävä taas ei luontevasti sovi.

Nyt ehdotetaan, että hyvitys määrättäisiin suoraan pääasiaa käsittelevässä yleisessä tuomioistuimessa pääasian ratkaisun yhteydessä. Mallin etuna on sen yksinkertaisuus ja keveys. Järjestelmässä hyvitysten määräämisestä aiheutuvat menettelykustannukset jäävät alhaisiksi, koska pääasiaa käsittelevä tuomioistuin tuntee asian ja sen käsittelyvaiheet muutoinkin. Hyvityshakemuksia käsittelemään ei tällöin tarvitse perustaa uutta viranomaista, eivätkä muut viranomaiset joudu perehtymään asiaan. Jo nykyisin oikeudenkäynnin viivästyminen voidaan vastaavasti hyvittää pääasian yhteydessä alentamalla tuomittavaa rangaistusta. Samoin esimerkiksi korvaus aiheuttomasta vapauden menetyksestä voidaan määrätä suoraan rikosasian yhteydessä.

Mallin edut painavat selvästi sen haittapuolia enemmän. Tuomioistuin joutuu kylläkin arvioimaan osin omaa menettelyään, mutta

ratkaisusta on muutoksenhakumahdollisuus ylempään tuomioistuimeen. Valtion vastuu on objektiivista. Malliin jää joitakin katvealueita. Hyvitystä ei ole mahdollista saada esimerkiksi, jos esitutkinta viivästyy eikä syytetä lainkaan nosteta tai jos lainvoimaisen siviilituomion täytäntöönpano viivästyy poikkeuksellisesti valtion vastuulla olevasta syystä. Tällaiset tilanteet, joissa oikeus hyvitykseen voisi syntyä, ovat kuitenkin verraten harvinaisia. Myöhemmin voidaan tarvittaessa erikseen harkita, onko järjestelmää tarpeen joltakin osin täydentää.

Menettely hyvitystä koskevassa asiassa olisi yksinkertainen. Hyvitystä olisi haettava esittämällä sitä koskeva vaatimus pääasiaa käsittelevälle tuomioistuimelle ennen käsittelyn päättymistä. Vaatimus voitaisiin tehdä kirjallisesti tai suullisesti. Tuomioistuin ratkaisisi vaatimuksen samalla kun se ratkaisee pääasian. Asianosaisella olisi myös oikeus kohtuulliseen kulukorvaukseen. Ratkaisusta olisi tavanomainen muutoksenhakumahdollisuus ylempään tuomioistuimeen. Lainvoimaisesti määrätyn hyvityksen maksaisi oikeusministeriö kuukauden kuluessa.

Valtion edun valvomiseksi on järjestettävä hyvitystä koskeva valtion puhevallan käyttö. Rikosasioissa luonteva puhevallan käyttäjä olisi virallinen syyttäjä. Riita- ja hakemusasioissa puhevaltaa käyttäisi oikeusministeriö, jossa on oikeudenkäyntejä koskevaa asiantuntemusta. Oikeusministeriölle ei varataisi tilaisuutta tulla kuulluksi hyvitysvaatimuksen johdosta, mutta se voisi hakea muutosta hakijalle myönteiseen ratkaisuun.

Hyvityslaisissa tarkoitetun hyvityksen ulosmittauskelvottomuudesta ja verovapaudesta säädettäisiin erikseen ulosottokaarissa ja tuloverolaisissa. Säännökset koskisivat myös hyvitystä, joka on saatu valtiolta kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen valvontaelimen toteaman loukkauksen vuoksi.

Hallinnollisen sanktion lievennys

Rikosoikeudellista rangaistusseuraamusta, esimerkiksi sakkorangaistusta, voidaan jo nykyisin alentaa oikeudenkäynnin viivästymisen perusteella. Vastaava mahdollisuus ehdotetaan ulotettavaksi hallinnollisiin talou-

dellisiin seuraamuksiin. Tästä säädettäisiin hallintolainkäyttölaissa. Ehdotuksen mukaan hallintotuomioistuimien tai lainkäyttöelinten voisi ottaa tällaista asiaa ratkaistessaan huomioon, että asian käsittely on viivästynyt ja loukkaa asianosaisen oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa. Viivästyksen hyvittämisestä hallinnollisen taloudellisen seuraamuksen määrää voitaisiin alentaa tai poistaa se kokonaan.

Hallinnollisten taloudellisten seuraamusten lieventämistä koskevia säännöksiä ei sisällytetä erityislakeihin. Hallinnollisten seuraamusten käyttö on jo nykyisin melko runsasta ja sääntely saattaa vielä lisääntyä. Yleissäännöksellä saavutetaan erityislainsäädäntöön perustuvaa sääntelyä laajempi sovellettavuus. Sääntelymalli on myös yksinkertaisempi. Oikeussuojakeinotyöryhmän ehdotuksesta poiketen säännöksiä ei otettaisi myöskään uhkasakkolakiin, koska uhkasakkoa käytetään pakkokeinona eikä seuraamuksena.

Ehdotetun hyvitysjärjestelmän taustalla on ihmisoikeussopimuksen tulkintakäytäntö, jossa hallinnollisia taloudellisia seuraamuksia koskevia asioita pidetään yleensä syyteasioihin rinnastuvina. Hyvitysjärjestelmä vastaa samalla Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntöä perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklan soveltamista koskevissa tapauksissa. Hyvitysjärjestelmä tulisi sovellettavaksi kaikkiin kansallisen lainsäädännön mukaisiin hallinnollisiin taloudellisiin seuraamuksiin. Tällaisia seuraamuksia käsitellään tarkemmin 3. lakiehdotuksen yksityiskohtaisissa perusteluissa.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Ehdotuksilla olisi toteutuessaan myönteisiä taloudellisia vaikutuksia yhteiskunnassa. Tuomioistuinlaitoksen toimivuudella ja oikeudenkäyntien tapahtumisella kohtuullisessa ajassa on myös taloudellista merkitystä asianosaisille ja yhteiskunnalle laajemmin. Ehdotukset edistäisivät yksittäisten oikeudenkäyntien joutuisuutta. Jos oikeudenkäynti kuitenkin jossakin tapauksessa viivästyy, asianosainen saisi tästä rahallisen hyvityksen.

Valtiontaloudelle aiheutuisi kustannuksia ehdotetusta hyvitysjärjestelmästä. Aiheutuvien kustannusten tarkkaa kokonaismäärää on vaikea arvioida. Määrä riippuu siitä, kuinka monelle asianosaiselle hyvitystä tullaan maksamaan. Yksittäiselle asianosaiselle hyvitystä maksettaisiin normaalisti enintään 10 000 euroa.

Tarkoitus on, että hyvitystä maksettaisiin samoissa tapauksissa ja vastaava määrä kuin ihmisoikeustuomioistuimissa. Hyvitysten yhteismäärää voidaan siten arvioida sillä perusteella, kuinka paljon hyvityksiä on jouduttu viime vuosina maksamaan ihmisoikeustuomioistuimen langettavien tuomioiden johdosta. Edeltä jaksosta 2.1 ilmenee, että näitä hyvityksiä on maksettu enimmillään 9 kappaletta vuodessa (vuonna 2007), ja yksittäisen hyvityksen enimmäismäärä on ollut 8 000 euroa. Vuositasolla tämä merkitsisi enintään 72 000 euron kustannuksia.

On kuitenkin ilmeistä, että hyvityksiä tulisi maksettavaksi selvästi useammassa tapauksessa. Hyvityksiä jo haettaisiin enemmän kansalliselta kuin kansainväliseltä tuomioistuimelta. Edellä jaksossa 2.2 selostetuista käsitelyaikoja koskevista tiedoista ilmenee, ettei oikeudenkäyntien viipyminen tuomioistuimissa ole vähäinen ongelma. Tilastotiedoista eivät kuitenkaan ilmene hyvityksen kannalta ratkaisevat asioiden kokonaiskäsittelyajat. Jaksossa mainitun erilliselvityksen mukaan noin 160 asiaa oli selvitysajankohtana ollut vireillä käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa yhteensä yli neljä vuotta. Toisaalta tiedoista ei ilmene, kuinka suuressa osassa viipyneistä asioista viivästyminen on aiheutunut valtion vastuulla olevasta syystä. Osassa asioista viivästyminen voidaan lisäksi hyvittää vastaajalle rangaistusta alentamalla.

Vireillä on useita merkittäviä yleisiä tuomioistuimia koskevia rakenteellisia ja oikeudenkäyntimenettelyn uudistuksia, esimerkiksi käräjäoikeusverkoston ja hovioikeusmenettelyn uudistukset. Pidemmillä aikavälillä ne tehostavat tuomioistuinten toimintaa ja osaltaan lyhentävät keskimääräisiä käsittelyaikoja. Myös työtapoja kehitetään. Yksittäisten oikeudenkäyntien viivästyminen eri syistä on joka tapauksessa aina mahdollista.

Edellä todetun perusteella arvioidaan suuntaantavasti, että hyvityksiä saatetaan joutua

lähivuosina maksamaan selvästi enemmän kuin viime vuosina ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden johdosta. Jos hyvitys maksettaisiin vuosittain arviolta 30-50 asianosaiselle ja keskimääräinen hyvitys kulukorvauksineen olisi 4 000 euroa, hyvityksistä aiheutuisi 120 000 – 200 000 euron vuotuinen kustannus. Vertailutietona voidaan mainita, että syyttömästi vangituille tai tuomituille maksetaan sitä koskevan lain nojalla korvauksia noin miljoonan euron verran vuodessa.

Kun hyvitys määrättäisiin pääasian yhteydessä yleisissä tuomioistuimissa, valtiotaloudelle ei aiheutuisi kustannuksia perustettavasta uudesta viranomaisesta. Hyvitysvaatimusten käsittely ei edellyttäisi suoranaisia lisäresursseja tuomioistuihin tai viranomaisiin. Muiden ehdotusten merkitys valtiotaloudelle olisi pieni.

Toisaalta kansallisen hyvitysjärjestelmän myötä vältettäisiin siirtymävaiheen jälkeen ihmisoikeustuomioistuimen tuomitsemat määrältään vastaavat hyvitykset. Vastaavasti säästyisi se työ, joka nykyisin eri viranomaisilta kuluu asioiden hoitamiseen ihmisoikeustuomioistuimessa.

Lain toimeenpanosta aiheutuvat menot rahoitetaan oikeusministeriön hallinnonalan määrärahakehysten puitteissa.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Ehdotettu järjestelmä asian kiireelliseksi määräämisestä merkitsisi uutta tehtävää käräjäoikeuksille. Käräjäoikeuksissa hakemukset käsittelee ja ratkaisisi laamanni tai tehtävään määrätty kärjätuomari. Järjestelmä on kuitenkin muodostettu siten, ettei suurta työmäärän lisäystä aiheutuisi. Hakemus käsiteltäisiin yksinkertaisessa menettelyssä. Ehdotus ei aiheuttaisi suoranaista lisäresurssien tarvetta. Ehdotus tukisi käräjäoikeuksien johtamista. Ylemmille tuomioistuimille ei aiheutuisi uusia tehtäviä, koska käräjäoikeuden ratkaisuun ei saisi hakea muutosta.

Myös ehdotetusta hyvitysjärjestelmästä aiheutuisi uusia tehtäviä yleisille tuomioistuimille, samoin kuin syyttäjille ja oikeusministeriölle. Työmäärän lisäys ei kuitenkaan olisi suuri, koska hakemukset ratkaistaisiin yksinkertaisessa menettelyssä pääasian yh-

teydessä. Yksin hyvitysjärjestelmästä ei aiheutuisi lisäresurssien tarvetta. Mahdollisuudesta alentaa hallinnollista sanktiota ei aiheutuisi merkittävää työmäärän lisäystä.

Ehdotusten toteuduttua asianosaisilla olisi Suomessa käytettävissään ihmisoikeussopimuksen edellyttämät tehokkaat oikeussuojakeinot oikeudenkäynnin viivästyistä vastaan yleisissä tuomioistuimissa. Asianosainen olisi haettava hyvitystä viivästyisestä kansallisesti, eikä hän voisi menestyksellisesti valittaa ihmisoikeustuomioistuimeen, jollei hän ole hakenut kansallista hyvitystä tai kun saatu hyvitys on riittävä. Tämä keventäisi ihmisoikeustuomioistuimen työtaakkaa, samoin kuin niiden suomalaisten viranomaisten, jotka hoitavat asioita ihmisoikeustuomioistuimessa.

4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Ehdotukset parantaisivat oikeudenkäyntien asianosaisten oikeusturvaa. Asianosaisilla olisi käytettävissään nykyistä tehokkaammat oikeussuojakeinot oikeudenkäyntien viivästyistä vastaan. Asianosainen voisi saada joudutettua viivästyvän asiansa käsittelyä käräjäoikeudessa vaatimalla sen kiireelliseksi määräämistä. Lisäksi asianosainen voisi saada nopeasti ja yksinkertaisesti rahallisen hyvityksen viivästyisestä, ilman että hänen tarvitsisi valittaa ihmisoikeustuomioistuimeen. Vastaavasti viivästyminen voitaisiin ottaa huomioon hallinnollisen sanktion määrässä. Hyvitys olisi ulosmittauskelvoton ja verovapaa. Oikeussuojakeinoilla olisi myös yleisempää, ennalta estävää merkitystä oikeudenkäyntien viivästyistä vastaan.

5 Asian valmistelu

5.1 Aikaisempi valmistelu

Hallituksen esityksessä Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta (HE 190/2002 vp) ehdotettiin oikeudenkäymiskaareen otettavaksi uudet säännökset riita- tai rikosasian kiireelliseksi julistamisesta. Pääasiaa käsittelevä tuomioistuin olisi voinut asianosaisen vaatimuksesta

päätää, että asia julistetaan kiireelliseksi, jos asian käsittelemiselle ennen muita tuomioistuimissa käsiteltäviä asioita on painava syy. Vaatimuksen hylkäävään päätökseen olisi saanut hakea erikseen muutosta. Ehdotus pohjautui rikosprosessin tarkistamistyöryhmän osamietintöön (Oikeusministeriö, työryhmämietintö 2002:4).

Eduskunnan lakivaliokunnan ehdotuksen mukaisesti eduskunta ei kuitenkaan hyväksynyt hallituksen esitystä tältä osin (LaVM 30/2002 vp). Kuullut asiantuntijat olivat olleet erimielisiä siitä, tarvitaanko tällaista uutta oikeussuojakeinoa ja pitäisikö keinolla voida vaikuttaa asian käsittelyyn ennalta vai olisiko prosessin lopussa tai sen jälkeen käytettävissä oleva kantelutyypinainen keino parempi.

Seuraavaksi kysymystä arvioi tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea (Komiteanmietintö 2003:3, sivut 200-202). Komitea katsoi, että asianosaisten oikeussuojakeinoja asian viipymistä vastaan tulee parantaa. Jatkovalmistelussa tuli selvittää, olisiko parempi kehittää keinoja, joilla voidaan vaikuttaa asian käsittelyyn ennakolta, vai olisivatko jälkikäteiset viivästymisen jo synnyttäyt tai vasta oikeudenkäynnin jälkeen käytettävät keinot tehokkaampia. Ehdotetun kiireelliseksi julistamisinstituution jatkokehittäminen olisi joka tapauksessa tarpeen. Myös vahingonkorvausoikeutta koskevia säännöksiä voitaisiin kehittää.

5.2 Esityksen valmistelu

Viimeksi asiaa on harkinnut oikeusministeriön asettama oikeussuojakeinotyöryhmä, jonka mietintö valmistui 24 päivänä marraskuuta 2006 (Oikeusministeriö, työryhmämietintö 2006:21). Työryhmä ehdotti useampia sekä viivästymistä ennalta estäviä että jälkikäteen hyvittäviä keinoja. Käyttöön tulisi ensinnäkin ottaa viivästyskantelu, jonka asianosainen voisi tehdä yleiselle tai hallintotuomioistuimelle oikeudenkäynnin viivästymisestä alemmassa tuomioistuimessa. Ylempi tuomioistuin voisi tällöin määrätä oikeudenkäyntiä jouduttavasta toimenpiteestä. Jo tapahtuneen viivästyksen johdosta asianosaisella olisi oikeus saada valtion varoista

rahahyvitys. Hyvitys vastaisi ihmisoikeustuomioistuimen määräämää hyvitystä. Hyvityshakemuksia käsittelemään perustettaisiin oikeusministeriön hallinnonalalle riippumaton hyvityslautakunta. Lisäksi hallinnollista taloudellista sanktiota voitaisiin lieventää käsitellyn viivästymisen vuoksi.

Työryhmän ehdotusten saama lausuntopalaute on ollut ristiriitaista. Uusien oikeussuojakeinojen tarve tunnustettiin yleisesti, mutta keinojen valinnasta oltiin erimielisiä. Viivästyskantelua kannattavia ja vastustavia lausunnonantajia oli lähes yhtä paljon. Valtion varoista maksettavaa hyvitystä kannatettiin lähes yksimielisesti. Kuitenkin osa lausunnonantajista suhtautui kielteisesti uuden hyvityslautakunnan perustamiseen. Vaihtoehtoista kannatusta saivat mallit, joissa hyvityksen määräisi nykyinen viranomainen tai tuomioistuin. Ehdotukseen hallinnollisen sanktion lieventämisestä suhtauduttiin myönteisesti. Lausunnoista on laadittu tiivistelmä (Oikeusministeriö, lausuntoja ja selvityksiä 2007:14).

Tämä hallituksen esitys on valmisteltu oikeusministeriössä oikeussuojakeinotyöryhmän mietinnön ja siitä saadun lausuntopalautteen pohjalta.

Asian jatkovalmistelussa on päädytty ratkaisuihin, jotka osin poikkeavat työryhmän ehdotuksista. Tässä esityksessä ehdotettavat uudet oikeussuojakeinot painottuvat yleisiin tuomioistuihin. Viivästyskantelun sijaan käyttöön otettaisiin asian kiireelliseksi määrittäminen käräjäoikeudessa. Hyvitys valtion varoista määrättäisiin pääasian yhteydessä. Keinojen valintaa on perusteltu edellä jaksossa 3.

Esitysluonnoksesta on järjestetty 21 päivänä marraskuuta 2008 asiantuntijakuulemistilaisuus, jossa oli edustettuina kaksi hovioikeutta, kuusi suurta käräjäoikeutta ja Suomen Asianajajaliitto. Osa kuultavista suhtautui ehdotuksiin myönteisesti, osa joihinkin ehdotuksiin kielteisesti tai varauksellisesti. Erimielisyyttä oli muun muassa siitä, tulisiko asian kiireelliseksi määrittämisestä päättää päällikkötuomarin vai pääasian käsittelevän tuomarin. Kuultavat korostivat tuomioistuinten työmäärän lisääntymistä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä

1 §. Lain tarkoitus. Pykälään otettaisiin lain tarkoitusta kuvaava yleinen säännös. Pykälän mukaan laissa säädetään asianosaisen oikeudesta saada valtion varoista hyvitys, jos oikeudenkäynti viivästyy. Säännöksessä käytettyjen ilmausten tarkempi sisältö täsmentyisi jäljempänä laissa.

2 §. Lain soveltamisala. Pykälässä säädettäisiin lain soveltamisalasta ja suhteesta eräisiin muihin lakeihin. Pykälän 1 momentin mukaan lakia sovellettaisiin yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävissä riita-, hakemus- ja rikosasioissa.

Momentista ilmenee, että lakia sovellettaisiin vain yleisissä tuomioistuimissa, toisin sanoen käräjäoikeuksissa, hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa. Laki ei koskisi hallintotuomioistuimia, erityistuomioistuimia eikä muita viranomaisia. Toinen asia on, että ehdotetun 5 §:n mukaan rikosasioissa otettaisiin oikeudenkäynnin keston huomioon myös esitutkintaan ja syyteharkintaan kulunut aika.

Laki soveltuisi kaikkiin yleisissä tuomioistuimissa käsiteltäviin asiaryhmiin, sekä riita-, hakemus- että rikosasioihin. Myös esimerkiksi maa-oikeusasiat kuuluisivat soveltamisalaan, samoin kuin hovioikeudessa ensimmäisenä oikeusasteena käsiteltävät asiat. Käytännössä hyvitys saattaisi tulla ajankohitukseksi sellaisissa laajoissa tai vaikeissa asioissa, joiden käsittely saattaa kestää pitkään. Pienten ja yksinkertaisten asioiden käsittely ei normaalisti viivästy siten, että oikeus hyvitykseen syntyisi.

Pykälän 2 momenttiin otettaisiin selventävä viittaussäännös, jonka mukaan rangaistuksen alentamisesta oikeudenkäynnin viivästymisen perusteella säädetään rikoslaissa. Tästä

säädetään rikoslain 6 luvun 7 ja 12 §:ssä. Mainittuja säännöksiä ja niiden soveltamiskäytäntöä on selostettu edellä yleisperustelujen jaksossa 2.2. Ehdotettu rahahyvitysjärjestelmä ei vaikuttaisi tähän hyvitysmahdollisuuteen. Oikeudenkäynnin viivästyminen hyvitettäisiin rikosasian vastaajalle edelleen ensisijaisesti rangaistusta alentamalla. Ehdotetun 6 §:n 4 momentin mukaan oikeutta rahahyvitykseen ei olisi siltä osin kuin rangaistusta alennetaan viivästymisen perusteella.

Ehdotetun 3. lain mukaan myös hallinnollista taloudellista seuraamusta voitaisiin alentaa käsittelyn viivästymisen perusteella. Tämä sääntely koskisi hallintotuomioistuimia ja muita hallintolainkäyttöelimiä.

Puheena olevan pykälän 2 momentissa säädettäisiin lisäksi, että korvausta viivästyksestä aiheutuneesta vahingosta voidaan ehdotetun lain estämättä saada siten kuin vahingonkorvauslaissa säädetään. Valtion korvausvastuu viivästyksestä mahdollisesti aiheutuneesta taloudellisesta ja muusta vahingosta jäisi siten yleisen vahingonkorvauslain varaan. Vahingonkärsijä voisi edellytysten täytyessä saada sekä ehdotetun lain mukaista hyvitystä että vahingonkorvauslain mukaista korvausta. Vahingonkorvausvaatimusta olisi ajettava tavanomaiseen tapaan valtiota vastaan nostettavalla kanteella.

Ehdotetun lain mukainen uusi hyvitysjärjestelmä ei vaikuta myöskään esimerkiksi syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetussa laissa tarkoitettuun korvausjärjestelmään. Asianosainen voisi saada sekä korvausta mahdollisesta aiheuttomasta vapaudenmenetyksestä että hyvitystä oikeudenkäynnin viivästymisestä.

Laissa käytettäisiin käsitettä hyvitys muun muassa sen vuoksi, että näin halutaan selventää, ettei kysymys ole vahingonkorvauksesta. Myös ihmisoikeussopimuksen 41 artiklan suomenkielisessä käännöksessä on käytetty

käsitettä kohtuullinen hyvitys ("just satisfaction").

3 §. Oikeus hyvitykseen. Pykälään otettaisiin perussäännös asianosaisen oikeudesta hyvitykseen. Säännöksessä myös kytkettäisiin yhteen luvun myöhemmät säännökset, joissa asiasta säädetään tarkemmin. Pykälän mukaan yksityisellä asianosaisella olisi oikeus saada valtion varoista luvun 6 §:ssä tarkoitettu kohtuullinen hyvitys, jos oikeudenkäynti viivästyy siten, että se loukkaa asianosaisen oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa.

Oikeus saada hyvitys olisi asianosaisella. Muulla kuin asianosaisen asemassa olevalla, esimerkiksi todistajalla, ei olisi oikeutta saada hyvitystä, vaikka oikeudenkäynnin viivästyminen sinänsä saattaa aiheuttaa haittaa hänellekin. Merkitystä ei olisi sillä, missä roolissa asianosainen oikeudenkäynnissä on. Hän voisi olla riita-asiassa kantaja tai vastaaja, hakemusasiassa hakija tai tämän vastapuoli taikka rikosasiassa puhevaltaa käyttänyt asianomistaja tai vastaaja. Oikeudenkäynnin aikana tapahtuva asianosaisseuraanto vaikuttaa yleensä hyvityksen määrään, koska tuolloin viivästymisen aiheuttama henkilökohtainen haitta jää pienemmäksi tai puuttuu.

Vain yksityinen asianosainen voisi saada hyvityksen. Asianosainen voisi olla luonnollinen henkilö tai yksityisoikeudellinen oikeushenkilö, esimerkiksi yhtiö. Oikeutta hyvitykseen ei olisi esimerkiksi virallisella syyttäjällä eikä julkisyhteisöllä tai julkisella laitoksella.

Hyvityksen saaminen edellyttäisi, että oikeudenkäynti on viivästynyt luvun 4 ja 5 §:ssä säädetyllä tavalla. Asianosaisen oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa ei tällöin ole toteutunut.

4 §. Oikeudenkäynnin viivästyminen. Pykälässä säädettäisiin niistä kriteereistä, joiden perusteella arvioidaan, onko oikeudenkäynti viivästynyt. Tarkoitus on, että viivästymistä arvioidaan vastaavasti kuin ihmisoikeustuomioistuimessa, toisin sanoen, että oikeudenkäynti on ehdotetun lain mukaan viivästynyt niissä tapauksissa, joissa se on myös ihmis-oikeussopimuksen mukaan viivästynyt. Tämän arviointi tapahtuu aina yksittäistapauksittain, eikä ole mahdollista yleisellä tasolla

tyhjentävästi säätää, milloin oikeudenkäynti on viivästynyt.

Pykälän *1 momentin* mukaan oikeudenkäynnin viivästymistä arvioitaessa otettaisiin huomioon ensinnäkin oikeudenkäynnin kesto. Ensimmäinen ja keskeisin kysymys on aina se, kuinka kauan oikeudenkäynti on kestänyt. Tämä laskettaisiin oikeudenkäynnin alkamisesta siihen, kun ehdotetussa 9 §:ssä tarkoitettu ratkaisu hyvityksestä tehdään. Oikeudenkäynnin kestonä huomioon otettavan ajan alkamisajankohdasta säädettäisiin tarkemmin 5 §:ssä.

Toiseksi olisi asetettava kysymys, onko oikeudenkäynnin toteutunut kesto tuossa yksittäistapauksessa kohtuullinen. Tätä arvioitaessa otettaisiin puheena olevan momentin mukaan huomioon erityisesti: 1) asian laatu ja laajuus, 2) asianosaisten, viranomaisten ja tuomioistuinten toiminta oikeudenkäynnissä sekä 3) asian merkitys asianosaiselle. Kysymys oikeudenkäynnin viivästymisestä olisi ratkaistava viime kädessä eri seikkojen kokonaisarvostelun perusteella.

Huomioon tulisi ottaa ensinnäkin, kuinka laaja tai muuten vaikea asia on. Mitä vaikeampi asia on kyseessä, sitä pidempää käsitteilyaikaa voidaan yleensä pitää kohtuullisena.

Merkityksellinen kriteeri on myös se, miten eri osapuolet ovat toimineet asian käsittelyssä ja miten se on vaikuttanut asian viipymiseen. Erityisesti hyvitystä vaatineen asianosaisen, mutta myös hänen vastapuolensa toimilla saattaa olla merkitystä. Keskeinen merkitys on asiaa käsittelevien esitutkinta- ja syyttäväviranomaisten sekä tuomioistuinten käsittelytoimilla. Valtion vastuu on kuitenkin objektiivista eikä edellytä, että viranomaiset olisivat menettelleet moitittavasti.

Esimerkiksi tuomioistuimen käsittelytoimien osalta tulisi kiinnittää huomiota muun muassa siihen, onko asian käsittelyyn sisällytynyt pitkiä passiivisia jaksoja, jolloin asiassa ei ole tapahtunut toimenpiteitä. Lisäksi tulee kiinnittää huomiota siihen, ovatko käsittelytoimet olleet tarpeellisia ja ovatko ne edistäneet asian käsittelyä.

Asian hyvin pitkää käsitteilyaikaa saatetaan jo sellaisenaan pitää osoituksena siitä, että riittävästä prosessinjohdosta ei ole huolehdittu. Näissä tapauksissa vastuu jää yleensä valtiolle, vaikka viivästymiseen olisi jossain

määrin vaikuttanut myös asianosaisen oma menettely. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä yli 10 vuotta kestäneet oikeudenkäynnit katsotaan yleensä viivästyneiksi valtion vastuulle jäävistä syistä.

Puutteellisista resursseista tai muista rakenteellisista seikoista aiheutuvat viivästyksiset eivät yleensä poista valtion vastuuta. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on kuitenkin hyväksytty viipyminen, kun se on aiheutunut poikkeuksellisesta ja väliaikaisesta tuomioistuinten ruuhkautumisesta. Edellytyksenä on kuitenkin, että valtio on ryhtynyt riittävän tehokkaisiin toimiin tällaisten väliaikaisten olosuhteiden korjaamiseksi ja tuomioistuinten ruuhkien purkamiseksi.

Vakiintuneen oikeuskäytännön perusteella asianosaisen vastuulle jäävänä viivästyksenä ei voida pitää sitä, että hän käyttää hyväkseen oikeusjärjestyksen tarjoamat oikeussuojakeinot, erityisesti muutoksenhakumahdollisuudet. Asianosaisen toimiin voidaan sen sijaan kiinnittää huomiota esimerkiksi, jos asianosainen viivyttelee vastauksissaan ja muissa tuomioistuimen määräämissä toimituksissa ilman hyväksyttävää syytä. Rikosasian viipymisen katsomisessa vastaajan syyksi on kuitenkin noudatettava erityistä varovaisuutta.

Huomioon voitaisiin ottaa myös, onko asianosainen yrittänyt kiirehtiä asian käsittelyä käräjäoikeudessa hakemalla 2. lakiehdotuksessa tarkoitettua kiireelliseksi määräämistä. Se, että asianosainen on jättänyt tämän oikeussuojakeinon käyttämättä, saattaa olla yksi peruste, joka puhuu hyvityksen määräämistä vastaan tai joka alentaa hyvitystä.

Valtion hyvitysvastuu ei edellyttäisi, että viranomaisen tai virkamiehen on menetelty asiassa moitittavasti. Tuomari ei tulisi esteelliseksi käsittelemään asiaa jatkossa sillä perusteella, että asiassa vaaditaan hyvitystä oikeudenkäynnin liian pitkän keston vuoksi.

Huomioon tulisi ottaa myös asian merkitys hyvitystä vaatineelle asianosaiselle. Mitä merkityksellisempi asia on kyseessä, sitä joutuisemmin se tulee käsitellä. Jos asian ratkaisulla on erityinen henkilökohtainen intressi asianosaiselle, vaaditaan yleensä tavallista joutuisampaa käsittelyä. Tällaisia asiaryhmiä on käsitelty jäljempänä 6 §:n 2 momentin kohdalla. Erityistä joutuisuutta edellytetään myös niissä tilanteissa, joissa asianosainen

on henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi erittäin heikossa asemassa. Näin on esimerkiksi silloin, kun asianosainen on iäkäs, vaikeasti vammautunut, vakavasti sairas tai henkisiltä kyvyiltään heikentynyt.

Koska oikeudenkäynnin viivästyksen arviointi perustuu ihmisoikeustuomioistuimesa yksittäistapauksittain suoritettavaan arviointiin, kohtuulliselle kestolle ei ole asetettava sellaista yleistä rajaa, jota voitaisiin käyttää apuna kansallisessa soveltamisessa. Ihmisoikeustuomioistuin on tosin lausunut joissakin tuomioissaan, että jonkinlaisena tavoitteena tulisi pitää, ettei mikään oikeusaste käsitelisi asiaa vuotta kauemmin.

Käytännössä viivästyksistä saattaa olla kysymys silloin, kun suhteellisen tavanomaisen, laajahkon asian käsittely on kestänyt kokonaisuudessaan noin viisi vuotta tai enemmän. Erityisen joutuisaa käsittelyä vaativissa asiaryhmissä kohtuullisen käsittelyajan vaatimus voi ylittyä jo aiemmin. Erityisen vaikeissa asioissa hyväksyttävä kokonaiskäsitteilyaika voi toisaalta muodostua huomattavan pitkäksi, jollei missään yksittäisessä vaiheessa tapahdu valtion vastuulle jäävää viivästyksiä. Yli 10 vuoden käsittelyajat eivät kuitenkaan yleensä tällöinkään ole hyväksyttäviä.

Lakiin otettavien nimenomaisten kriteerien lisäksi puheena olevan pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että oikeudenkäynnin viivästyksiä arvioitaessa otetaan lisäksi huomioon ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö, joka koskee ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen soveltamista. Säännös merkitsee, että viivästyksiä ehdotettavan lain mukaan arvioitaessa huomioon tulisi ottaa paitsi laissa nimenomaisesti mainitut kriteerit, myös muut ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössään vakiintuneesti soveltamat kriteerit. Tällä tavoin voitaisiin ottaa huomioon myös ihmisoikeustuomioistuimen käytännön myöhempi kehitys.

5 §. Oikeudenkäynnin alkamisajankohta. Lain 4 §:n mukaan oikeudenkäynnin viivästyksiä arvioitaessa keskeinen seikka olisi oikeudenkäynnin kesto. Puheena olevassa pykälässä säädettäisiin tarkemmin siitä, mistä ajankohdasta lukien oikeudenkäynnin katsotaan viivästyksen arvioinnin kannalta alkavan. Ehdotetut säännökset vastaavat ihmisoi-

keustuomioistuimen käytäntöä. Kuten edellä yleisperustelujen jaksossa 2.1 on todettu, ihmisoikeussopimuksen kannalta oikeudenkäynti saattaa alkaa jo aikaisemmin kuin kansallisen prosessilain mukaan.

Pykälän 1 kohdan mukaan oikeudenkäynnin viivästyminen arvioitaessa oikeudenkäynnin keston huomioon otettava aika alkaisi riita- ja hakemusasioissa asian vireilletulosta tuomioistuimessa. Tuomioistuimella tarkoitetaan asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsitellyttä tuomioistuinta, käytännössä kärjäoikeutta. Riita-asia tulee vireille, kun haastehakemus jätetään kärjäoikeuteen. Hakemusasioissa vastaava ajankohta on hakemuksen esittäminen kärjäoikeudessa.

Pykälän 2 kohdan mukaan rikosasioissa huomioon otettava aika alkaisi siitä, kun toimivaltainen viranomaisena on ilmoittanut vastaajalle hänen tekemäkseen epäillystä rikoksesta tai kun häneen kohdistettu rikosepäily on olennaisesti vaikuttanut hänen asemaansa. Säännös koskisi rikosasian vastaajaa.

Suomessa rikosasia tulee vireille, kun haastehakemus saapuu kärjäoikeuteen tai, jos syyttäjä antaa haasteen, kun haaste annetaan tiedoksi. Ihmisoikeussopimuksen kannalta syyte on kuitenkin yleensä esitetty tätä aikaisemmin. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella henkilön katsotaan olevan syytteessä siitä lukien, kun toimivaltainen viranomaisena on virallisesti ilmoittanut hänelle hänen tekemäkseen väitetystä rikollisesta teosta tai kun muu tällaisen epäilyn sisältävä toimi on olennaisesti vaikuttanut hänen asemaansa. Ratkaiseva ajankohta voi olla esimerkiksi se, kun henkilöä on kuulusteltu esitutkinnassa rikoksesta epäiltynä tai kun hänet on pidätetty rikosepäilyn vuoksi. Siten myös esitutkintaan ja syyteharkintaan kulunut aika on otettava huomioon rikosasian kokonaiskestossa. Jos vastaajia on useita, oikeudenkäynti on voinut alkaa eri ajankohtina eri vastaajiin nähden.

Pykälän 3 kohta koskisi rikosasian asianomistajaa. Asianomistajan osalta huomioon otettava aika alkaisi siitä, kun asianomistajan vaatimus on tullut vireille tuomioistuimessa, toisin sanoen siitä, kun asianomistaja on esittänyt vaatimuksensa kärjäoikeudessa. Oikeudenkäynnin kesto laskettaisiin siten asi-

anomistajan osalta riita-asioiden tapaan, vastaavasti kuin ihmisoikeustuomioistuimessa.

6 §. Hyvityksen määrä. Ehdotetussa pykälässä säädettäisiin laissa tarkoitetun hyvityksen määrästä. Tarkoituksena on, että hyvityksen laskentatapa ja määrä vastaisi riittävästi ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä. Kansallisen hyvityksen liian pieni määrä voisi johtaa siihen, että henkilöä pidetään edelleen ihmisoikeusloukkauksen uhrina. Kuten edellä yleisperustelujen jaksossa 2.1 on selostettu, ihmisoikeustuomioistuin ei kuitenkaan edellytä, että kansallinen hyvitys tarkalleen vastaisi ihmisoikeustuomioistuimen määräämää hyvitystä, kunhan hyvitys ei ole epäsuhteessa ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöön nähden.

Ehdotetun pykälän toisena lähtökohtana on, että hyvityksen määrän sääntelyn tulee olla yksinkertaista. Jo viivästyneessä oikeudenkäynnissä ei ole syytä käyttää tarpeettomasti aikaa ja resursseja hyvityksen määrän selvittelyyn. Hyvityksen määrä laskettaisiinkin lähtökohtaisesti kaavamaisesti, ja saatua lopputulosta voitaisiin tarvittaessa tarkentaa asian erityispiirteiden perusteella.

Pykälän 1 momentissa todettaisiin ehdotetun lain mukaisen hyvityksen tarkoitus. Hyvityksen tarkoituksena on korvata oikeudenkäynnin viivästyminen asianosaiselle aiheuttamaa huolta, epävarmuutta ja muuta näihin rinnastettavaa haittaa. Esimerkiksi yritysten osalta hyvityksellä on ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä tarkoitettu korvata muun ohella viivästyminen aiheuttamaa yrityksen maineen vaarantumista, yrityksen päätöksenteon muuttumista epävarmaksi ja yrityksen johtamisen häiriytymistä. Ehdotetulla momentilla olisi tulkinnallista merkitystä sovellettaessa jäljempänä pykälässä säädettyjä tarkempia kriteereitä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin hyvityksen laskemisesta. Hyvityksen perusmäärä laskettaisiin vuosikorvauksen perusteella. Hyvityksen määrä olisi 1 500 euroa vuodessa laskettuna niiltä vuosilta, jolloin oikeudenkäynti katsotaan viivästyneeksi valtion vastuulle jäävän syyn vuoksi.

Jos pääasia on erityisen merkittävä asianosaiselle, hyvityksen yhteismäärää korotettaisiin enintään 2 000 eurolla. Tällaisena pidettäisiin asiaa, joka liittyy välittömästi hen-

kilön terveyteen, toimeentuloon, oikeudelliseen asemaan tai muuhun vastaavaan, toisin sanoen henkilöä koskevaan seikkaan. Tällaisia olisivat esimerkiksi lapsioikeudelliset asiat. Usein olisi perusteltua korottaa hyvitystä mainitulla enimmäismäärällä tai sitä lähellä olevalla määrällä.

Hyvitystä voitaisiin lisäksi asiakohtaisten erityispiireiden johdosta alentaa tai korottaa lain 4 §:n 1 momentissa mainitun tai muun niihin rinnastuvan seikan perusteella. Esimerkiksi asian erityinen vaikeus voisi alentaa hyvitystä, ja viranomaisten huomattava passiivisuus asian käsittelyssä voisi korottaa sitä. Hyvitystä voitaisiin alentaa myös esimerkiksi niissä tapauksissa, joissa hyvitystä vaativa asianosainen ei ole viivästyneen oikeudenkäynnin alkuperäinen osapuoli. Poikkeuksellisesti hyvitystä alentavat perusteet voisivat johtaa myös siihen, ettei hyvitystä määrätä lainkaan, vaan tyydytään oikeudenkäynnin viivästymisen toteamiseen.

Kuten ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on korostettu, oikeudenkäynnin lopputuloksella ei sinänsä ole merkitystä eikä lopputulos yleensä vaikuta hyvityksen määrään. Hyvityksen määrään ei myöskään vaikuta se, millainen on hyvityksen saajan taloudellinen asema tai onko oikeudenkäynnissä ollut kysymys hyvityksen saajan rikollisesta tai muutoin moitittavasta teosta.

Pykälän 3 momentin mukaan hyvitystä voitaisiin määrätä enintään 10 000 euroa. Enimmäismäärän asettaminen hyvitykselle on tarpeen, jotta vältetään vaara siitä, että hyvitys nousisi yksittäistapauksessa kohtuuttoman korkeaksi. Momentin mukaan hyvityksen enimmäismäärä voitaisiin kuitenkin poikkeuksellisesti, erityisestä syystä ylittää. Tämä voisi olla mahdollista asiassa, jossa hyvitystä korottavat perusteet ovat erityisen painavia, esimerkiksi jos asianosaiselle erityisen merkittävä asia olisi huomattavasti viivästynyt viranomaisten laiminlyöntien vuoksi.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin, ettei oikeutta rahahyvitykseen ole siltä osin kuin rangaistusta alennetaan viivästymisen perusteella. Rikosasian viivästyminen hyvitetäisiin vastaajalle edelleen ensisijaisesti rangaistusta lieventämällä tai alentamalla. Jos tämä ei ole mahdollista, esimerkiksi jos syyte hylätään, vastaajalle voitaisiin määrätä rahahy-

vitys. Mahdollista olisi myös määrätä rahahyvitystä rangaistuksen alentamisen lisäksi siltä osin kuin viivästystä ei pystytä jälkimmäisellä tavalla kokonaan hyvittämään.

Puheena olevassa momentissa säädettäisiin vielä hyvityksen määrästä siinä tapauksessa, että tuomioistuimen pääasiaratkaisuun on haettu muutosta. Jos hyvitystä on aiemmin määrätty lainvoimaisella ratkaisulla samassa asiassa, se otettaisiin vähennyksenä huomioon uutta hyvitystä määrättäessä. Jos esimerkiksi kärjäoikeus on lainvoimaisesti määrännyt hyvitystä asian viivästymisestä kärjäoikeudessa, hovioikeuden tulisi ottaa tämä määrä vähennyksenä huomioon, kun se määrää hyvitystä. Hovioikeuden tulisi toisin sanoen määrätä hyvitystä vain siinä määrin kuin hovioikeusvaiheessa on tapahtunut valtion vastuulle jäävää lisäviivästystä.

7 §. *Hyvityksen vaatiminen.* Pykälässä säädettäisiin siitä, miten laissa tarkoitettua hyvitystä haetaan. Hyvitystä olisi pykälän 1 momentin mukaan vaadittava pääasialla käsittelevältä yleiseltä tuomioistuimelta. Asianosaisen olisi toisin sanoen esitettävä vaatimus sille tuomioistuimelle, jossa asianosaisen viivästyneeksi katsoma oikeudenkäynti on viireillä. Tuomioistuin ei voisi määrätä hyvitystä viran puolesta.

Asianosaisen olisi esitettävä hyvitysvaatimus pykälässä säädetyllä tavalla puhevallan menettämisen uhalla. Asianosainen ei voisi vaatia valtiolta laissa tarkoitettua hyvitystä enää jälkikäteen kanneteitse. Muutoin järjestelmä muodostuisi tarpeettoman raskaaksi.

Hyvitysvaatimus olisi esitettävä ennen pääasian käsittelyn päättymistä kyseisessä tuomioistuimessa. Vastaavasti esimerkiksi oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus on tehtävä ennen käsittelyn päättymistä.

Estettä ei olisi sille, että hyvitysvaatimus esitetään vasta muutoksenhakuvaiheessa hovioikeudelle, joka voisi tällöin määrätä hyvityksen koko oikeudenkäynnin osalta. Viivästyshän saattaa tapahtua vasta hovioikeusvaiheessa. Toisaalta hovioikeus ei voisi määrätä hyvitystä viran puolesta, jos asianosainen ei enää siellä vaadi hyvitystä.

Korkeimman oikeuden osalta momentissa säädettäisiin, ettei hyvitysvaatimusta voida tehdä vasta korkeimmassa oikeudessa ilman

pätevää syytä. Säännös merkitsisi, että hyvitysvaatimus olisi esitettävä viimeistään hovioikeudessa. Säännös on tarpeen, koska korkein oikeus on ennakkopäätöstuomioistuin. Hyvitysvaatimus voitaisiin kuitenkin esittää suoraan korkeimmalle oikeudelle, jos asianosaisella on poikkeuksellisesti pätevä syy sille, miksei hän ole aiemmin vaatinut hyvitystä. Pätevä syy olisi käsillä, jos esimerkiksi viivästys tapahtuu vasta korkeimmassa oikeudessa. Jos taas asianosainen on vaatinut hyvitystä hovioikeudessa, hän voisi vaatia mahdollisen valituslupahakemuksen yhteydessä hyvitystä lisäviivästyksestä korkeimmassa oikeudessa.

Hyvitysvaatimuksen muodosta pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin, että vaatimus voidaan tehdä tuomioistuimelle kirjallisesti tai myös suullisesti, mikä koskee hyvityksen vaatimista istunnossa. Hyvitystä koskeva vaatimus on siinä määrin yksinkertainen, ettei siltä ole välttämättä edellytettävä kirjallista muotoa.

Asianosaisen tulisi ilmoittaa, mitä rahamäärää hän vaatii hyvityksenä. Momentissa säädettäisiin lisäksi, että hyvitysvaatimus on perusteltava. Perusteluille ei tulisi asettaa liian korkeita vaatimuksia. Viivästymisen arvioinnissa huomioon otettavat seikat ovat suurelta osin tuomioistuimen tiedossa, ja tuomioistuin voisi perustaa ratkaisunsa myös seikkaan, johon ei ole nimenomaisesti vedottu. Asianosaisen olisi kuitenkin syytä tuoda esiin esimerkiksi seikat, jotka liittyvät asian tavallista suurempaan merkitykseen hänelle. Tuomioistuimen tulisi tarvittaessa käyttää kyselyoikeuttaan.

8 §. Valtion puhevallan käyttäminen. Pääasiaan liittyvässä hyvitystä koskevassa sivuasiassa hyvitystä vaativan asianosaisen vastapuoli on Suomen valtio. Edellä yleisperustelujen jaksossa 3.3 mainituista syistä valtion puhevaltaa hyvitystä koskevassa asiassa käyttäisi virallisen syyttäjän ajamassa rikosasiassa syyttäjät ja muussa asiassa oikeusministeriö. Tästä säädettäisiin puheena olevassa pykälässä. Oikeusministeriön sisällä tehtävä hoidettaisiin oikeushallinto-osastolla.

Pykälässä säädettäisiin lisäksi valtion kuulemisesta asianosaisen esittämän hyvitysvaatimuksen johdosta. Viralliselle syyttäjälle varattaisiin tavanomaiseen tapaan tilaisuus lau-

sua valtion puolesta asianosaisen hyvitysvaatimuksen johdosta. Sen sijaan oikeusministeriön kuuleminen voisi viivyttää asian ratkaisua huomattavasti, eikä se olisi valtion edun kannalta yleensä edes tarpeellista. Tämän vuoksi pykälässä säädettäisiin, ettei oikeusministeriölle varata tilaisuutta tulla kuulluksi hyvitystä koskevan vaatimuksen johdosta. Säännös koskisi myös muutoksenhakuastetta. Oikeusministeriötä voitaisiin kuitenkin poikkeuksellisesti kuulla, jos siihen on erityinen syy. Kuuleminen voisi tällöin tapahtua soveltuvalla yksinkertaisella tavalla, esimerkiksi kirjallisesti. Ehdotettujen 9 ja 11 §:n mukaan oikeusministeriölle olisi joka tapauksessa ilmoitettava määrätystä hyvityksestä, ja oikeusministeriö voisi hakea muutosta ratkaisuun.

Tuomioistuin ei voisi määrätä hyvitystä enempää kuin asianosainen on vaatinut. Toisaalta oikeusministeriö ja myös virallinen syyttäjät voisivat valtion puolesta myöntää asianosaisen vaatimuksen kokonaan tai osittain oikeaksi.

9 §. Hyvitysvaatimuksen ratkaiseminen. Pykälässä säädettäisiin hyvitysvaatimuksen ratkaisemisesta. Tuomioistuin ratkaisisi hyvitystä koskevan vaatimuksen samalla kun se ratkaisee pääasian. Vastaavasti ratkaistaan esimerkiksi oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus. Hyvitysvaatimus on pääasiaan liittyvä suhteellinen yksinkertainen sivuvaatimus.

Hyvitysvaatimus ratkaistaisiin silloin, kun pääasian käsittely kyseisessä tuomioistuimessa päättyy hyvitystä vaatineen asianosaisen osalta. Jos esimerkiksi rikosasiassa on useita vastaajia ja syytteiden käsittely erotetaan rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 18 §:n nojalla, vastaajan esittämä hyvitysvaatimus ratkaistaisiin, kun häntä koskeva syyte ratkaistaan. Yleissäännösten perusteella olisi poikkeuksellisesti mahdollista ratkaista hyvitysvaatimus erikseen pääasiantarkaisun jälkeen (oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 5, 6 ja 14 §).

Pykälässä säädettäisiin lisäksi selvytyden vuoksi, että hyvitysasiassa toimivaltainen on kokoonpano, joka on pääasiassa toimivaltainen. Esimerkiksi jos pääasia voidaan ratkaista yhden tuomarin kokoonpanossa, myös hy-

vitysvaaitimus voitaisiin ratkaista tässä kokoonpanossa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tuomioistuimille ilmoitusvelvollisuus ratkaisustaan. Momentin mukaan tuomioistuimen olisi ilmoitettava hyvityksen määräämistä koskevasta ratkaisustaan viipymättä oikeusministeriölle. Oikeusministeriön on tarpeen saada tieto ratkaisusta mahdollista muutoksenhaku, hyvityksen maksamista ja tilanteen yleistä seuranta varten. Ilmoitusta ei tehtäisi, jos hyvitysvaaitimus hylätään. Ilmoitus olisi tehtävä niin hyvissä ajoin, että ministeriö pystyy tarvittaessa käyttämään muutoksenhakuoikeuttaan. Ehdotetun 13 §:n mukaan oikeusministeriö voisi antaa tarkempia teknisiä määräyksiä ilmoitusmenettelystä.

10 §. Kustannukset. Pykälässä säädettäisiin valtion velvollisuudesta korvata hyvityksen saajan kulut. Hyvityksen vaatimisesta aiheutuneet kulut olisi erotettava pääasiasta aiheutuneista kuluista. Hyvitystä vaatinut asianosainen tai hänen pääasian vastapuolensa ei olisi velvollinen korvaamaan valtion kuluja.

Ehdotetun pykälän mukaan, jos asianosaiselle myönnetään hyvitys, hänelle määrätään samalla valtion varoista korvattavaksi hyvityksen vaatimisesta aiheutuneet tarpeelliset ja kohtuulliset kulut. Valtion kuluvastuu edellyttäisi, että asianosaisen hyvitysvaaitimus menestyy ainakin osittain. Valtion olisi korvattava vain tarpeelliset ja kohtuulliset kulut. Hyvityksen vaatiminen on siinä määrin yksinkertaista, etteivät kulut voisi nousta korkeiksi. Korvattaviksi voisivat tulla myös muutoksenhausta aiheutuneet kulut.

Hyvityksen vaatimisesta aiheutuneita kuluja ei määrättäisi valtion korvattaviksi, jos ne jo muutoin korvataan valtion varoista. Jos asianosaiselle on pääasiassa määrätty oikeusapulaissa (257/2002) tarkoitettu avustaja tai rikosoikeudenkäyntilaisissa tarkoitettu puolustaja tai asianomistajan oikeudenkäyntiavustaja, määräys ulottuisi myös hyvitystä koskevaan asiaan, joka on liitännäinen pääasiaan nähden. Avustajan tai puolustajan oikeus palkkioon ja kulukorvaukseen valtion varoista määräytyisi myös tältä osin mainittujen lakien mukaisesti. Olisi harkittava, onko toimenpide ollut tarpeellinen.

Pykälässä säädettäisiin lisäksi selvyiden vuoksi nimenomaisesti, ettei hyvitysvaaiti-

muksen käsittelystä peritä erillistä maksua valtiolle. Käsittely olisi asian laadun vuoksi maksutonta riippumatta siitä, hyväksytäänkö vaatimus vai hylätäänkö se. Säännös koskisi myös muutoksenhakuasteita.

11 §. Muutoksenhaku. Pykälässä säädettäisiin muutoksenhausta tuomioistuimen ratkaisuun laissa tarkoitettua hyvitystä koskevassa asiassa. Ehdotetun 9 §:n mukaan tuomioistuin ratkaisisi hyvitystä koskevan vaatimuksen samalla kun se ratkaisee pääasian. Vastavasti puheena olevan pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että tuomioistuimen hyvitysvaaitumuksesta antamaan ratkaisuun haetaan muutosta kuten pääasiassa. Muutoksenhakijana voisi olla yhtäältä asianosainen, joka on vaatinut hyvitystä, sekä toisaalta valtion puolesta syyttäjät syyttäjän ajamassa rikosasiassa ja oikeusministeriö muussa asiassa.

Hyvitystä koskevaan ratkaisuun haettaisiin muutosta samalla tavoin kuin tuomioistuimen ratkaisuun pääasiassa. Käräjäoikeuden ratkaisuun olisi ilmoitettava tyytymättömyyttä tavanomaiseen tapaan, sikäli kun puheena olevan pykälän 2 momentissa ei toisin säädetä. Myös vastavalitus olisi mahdollinen. Jos hyvitysvaaitimus olisi poikkeuksellisesti ratkaistu erikseen, myös muutoksenhaku tapahtuisi erikseen. Hovioikeuden ratkaisusta valittamiseen tarvittaisiin valituslupa, vaikka hyvitystä olisi vaadittu vasta hovioikeudessa (oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 2 §:n 1 momentti).

Jos hyvitystä on vaadittu jo käräjäoikeudessa ja jos käräjäoikeuden ratkaisu on jäänyt lainvoimaiseksi, kysymys hyvityksestä käräjäoikeuden ratkaisuun mennessä on tullut sitovasti ratkaistuksi. Jos hyvitystä vaaditaan tällöin pääasiavalituksen yhteydessä hovioikeudessa, hovioikeudessa on kysymys vain käräjäoikeuden ratkaisun jälkeisistä seikoista. Ehdotetun 6 §:n 4 momentin mukaan käräjäoikeuden mahdollisesti määräämä hyvitys otettaisiin tällöin vähennyksenä huomioon. Jos taas käräjäoikeuden ratkaisuun haetaan muutosta, hovioikeuden on ratkaistava sekä muutoksenhakemus että hyvitysvaaitimus hovioikeuden osalta.

Ehdotetun 8 §:n mukaan oikeusministeriölle ei yleensä varattaisi tilaisuutta tulla kuuluksi hyvitysvaaitumuksen johdosta. Ehdotetun 9 §:n mukaan hyvityksen määräämisestä

kuitenkin ilmoitettaisiin oikeusministeriölle, ja se voisi hakea ratkaisuun muutosta. Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 5 §:n mukaan käräjäoikeuden ratkaisuun on ilmoitettava tyytymättömyyttä viimeistään seitsemäntenä päivänä ratkaisusta. Tämä viikon määräaika on kuitenkin tässä tapauksessa suhteettoman lyhyt ratkaisusta ilmoittamiseen, uuteen asiaan perehtymiseen ja muutoksenhaun harkitsemiseen. Käytännössä oikeusministeriön täytyisi ilmoittaa tyytymättömyyttä varmuuden vuoksi. Tämän vuoksi puheena olevan pykälän 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että oikeusministeriö voi hakea muutosta käräjäoikeuden ratkaisuun tyytymättömyyttä ilmoittamatta. Säännös ei koskisi virallista syyttäjää, jonka olisi pääasian asianosaisena ilmoitettava tavanomaiseen tapaan tyytymättömyyttä käräjäoikeuden hyvitysvaatimuksesta antamaan ratkaisuun.

12 §. Hyvityksen maksaminen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin tuomioistuimen määräämän hyvityksen maksamisesta. Jotta järjestelmä olisi kaikin puolin tehokas, myös hyvityksen suorituksen asianosaiselle tulisi tapahtua lyhyessä ajassa. Momentin mukaan hyvitys maksettaisiin asianosaiselle kuukauden kuluessa siitä, kun hyvitystä koskeva ratkaisu on tullut lainvoimaiseksi. Maksuajan lyhyden vuoksi hyvitykseen ei ehdoteta liitettäväksi korkoseuraamuksia. Momentissa säädettäisiin lisäksi, että hyvityksen maksaa oikeusministeriö. Ehdotetun 13 §:n mukaan oikeusministeriö voisi antaa tarkempia teknisiä määräyksiä maksamismenettelystä.

Pykälän 2 momenttiin otettaisiin selventävä viittaussäännös, jonka mukaan hyvityksen ulosmittauskiellosta ja verovapaudesta säädetään erikseen. Ulosmittauskiellosta säädettäisiin ulosottokaarissa ja verovapaudesta tuloverolaissa (4. ja 5. lakiehdotus).

13 §. Määräykset. Ehdotetun lain mukainen järjestelmä, jossa oikeusministeriön tehtävänä on valtion puhevallan valvominen ja hyvitysten maksaminen, edellyttäisi toimivaa tiedonkulkua tuomioistuinten ja oikeusministeriön välillä. Tämän vuoksi puheena olevassa pykälässä säädettäisiin, että oikeusministeriön päätöksellä voidaan antaa tarkempia määräyksiä tuomioistuimen ratkaisusta ilmoittamisesta ja hyvityksen maksamisesta noudatettavasta menettelystä. Sääntely olisi

teknistä ja koskisi lähinnä tiedon kulkua eri tahojen välillä ja maksatuksen menettelytapoja.

14 §. Voimaantulo. Pykälän 1 momentissa olisi tavanomainen voimaantulosäännös. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan vuoden 2010 alusta.

Pykälän 2 momenttiin otettaisiin siirtymäsäännös, jonka mukaan laissa tarkoitettu hyvitys voidaan määrätä maksettavaksi myös asiassa, joka on vireillä lain tullessa voimaan. Lakia sovellettaisiin siten kaikissa yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävissä asioissa voimaantulosta lukien. Oikeudenkäynnin viivästymistä arvioitaessa otettaisiin huomioon myös ne oikeudenkäynnin vaiheet, jotka ovat tapahtuneet ennen lain voimaantuloa.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin lisäksi, että ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

1.2 Oikeudenkäymiskaari

19 luku. Asian kiireelliseksi määrääminen

1 §. Pykälään otettaisiin perussäännös asian kiireelliseksi määräämisestä ja sen edellytyksistä. Säännöksestä ilmenee, että uusi instiutio koskisi vain käräjäoikeuksia.

Pykälän mukaan käräjäoikeus voisi asianosaisen vaatimuksesta tietyin edellytyksin päättää, että asia määrätään kiireelliseksi. Järjestelmä koskisi kaikkia käräjäoikeudessa käsiteltäviä asiaryhmiä, sekä riita-, hakemus- ja rikosasioita. Kiireelliseksi määräämisen edellytyksistä kuitenkin seuraisi, että määräys voisi käytännössä koskea sellaisia laajoja asioita, joiden käsittely saattaa kestää pitkään. Määräyksen oikeusvaikutuksista säädettäisiin tarkemmin luvun 4 §:ssä.

Kiireelliseksi määräämistä voisi hakea kuka tahansa jutun asianosaisista, esimerkiksi riita-asian kantaja tai vastaaja. Myös virallinen syyttäjä voisi pyytää rikosasian käsittelemistä kiireellisenä. Sen sijaan oikeudenkäyntiin liittyvät ulkopuoliset, esimerkiksi todistajat, eivät voisi tehdä hakemusta. Myöskään sellainen rikosasian asianomistaja, joka ei käytä asiassa muutoin puhevaltaa, ei voisi hakea asian käsittelyä kiireellisenä.

Asiaa ei voitaisi määrätä kiireelliseksi viran puolesta, vaan se edellyttäisi asianosaisen vaatimusta. Käräjäoikeus ei voi aina viran puolesta tietää esimerkiksi, millainen merkitys tietyllä asialla on yksittäiselle asianosaiselle. Asianosaisen tulisi hakemuksessaan esittää ne syyt, joiden vuoksi asia tulisi käsitellä tavanomaista nopeammin. Hakemuksen sisällöstä säädettäisiin tarkemmin luvun 2 §:n 1 momentissa. Toisaalta käräjäoikeuden velvollisuutena on virankin puolesta varmistaa, että asiat käsitellään ilman aiheetonta viivytystä myös niissä tapauksissa, joissa kiireelliseksi määräämistä ei ole pyydetty.

Tarkoitus on, että asioita pyydetäisiin ja määrättäisiin käsiteltäväksi kiireellisenä vain poikkeuksellisesti. Muutoin sääntelyn tarkoitus yksittäisten asioiden käsittelyn jouduttamisesta vaarantuisi.

Ehdotetun pykälän mukaan kiireelliseksi määrääminen edellyttäisi, että asian käsittelemiselle ennen muita asioita on erityisen painava syy. Erityisen painavan syyn kynnys ylittymistä tulisi arvioida lakiin otettavien kriteereiden valossa. Huomioon otettaisiin oikeudenkäynnin kesto, asian laatu ja merkitys asianosaiselle sekä muut perusteet kiireelliseksi määräämiselle.

Keskeinen seikka asian kiireelliseksi määräämistä harkittaessa olisi oikeudenkäynnin siihenastinen kesto. Mitä pidempään oikeudenkäynti on jo kestänyt, sitä perustellumpaa kiireelliseksi määrääminen yleensä olisi. Rikosasioissa huomioon tulisi ottaa myös esitutkintaan ja syyteharkintaan kulunut aika vastaavasti kuin edellä 1. lakiehdotuksen 5 §:n kohdalla on todettu. Kiireelliseksi määrääminen ei kuitenkaan edellyttäisi käsittelyn jo viivästyneen niin huomattavasti, että se merkitsee ihmisoikeusloukkausta. Yleensä olisi kuitenkin syytä edellyttää, että tällaisen loukkauksen vaara on käsillä ilman kiireelliseksi määräämistä. Jos ihmisoikeusloukkaus on jo toteutunut, asia tulisi vaadittaessa määrätä kiireelliseksi.

Sinänsä olisi mahdollista määrätä asia kiireelliseksi myös jo melko varhaisessa oikeudenkäynnin vaiheessa. Muiden edellytysten täytyisi kuitenkin tällöin olla korostuneita. Kiireelliseksi määrääminen edellyttäisi käytännössä, että asian käsittely ylipäätään voi kestää pitkään. Jos asian käsittely käräjäoi-

keudessa muutoinkin kestää esimerkiksi vain joitakin kuukausia, ei kiireelliseksi määräämiselle normaalisti olisi perusteita.

Toinen harkinnassa huomioon otettava seikka olisi asian laatu. Asian laadulla viitataan ehdotetussa säännöksessä paitsi asian sisällölliseen laatuun, myös asian laajuuteen. Asian vaikeus ja laajuus puoltaisi asia määräämistä kiireelliseksi, koska tällaisten asioiden käsittely kestää yleensä tavanomaista pidempään. Yksinkertaisten ja suppeiden asioiden määräämiselle kiireelliseksi ei yleensä ole tarvetta.

Huomioon otettaisiin myös asian merkitys asianosaiselle. Harkinnassa tulisi painottaa kyseisen yksittäistapauksen merkitystä kiireelliseksi määräämistä hakevalle asianosaiselle. Kuitenkin myös juttutyypillä tai asian yleisellä luonteella on merkitystä. Esimerkiksi asianosaisen terveyteen tai muuten henkilöön liittyvällä asialla voidaan helpommin katsoa olevan sellaista merkitystä asianosaiselle, että erityisen painava syy on käsillä. Rikosasioissa taas vakavampaa tekoa koskevilla asioilla voidaan katsoa olevan enemmän merkitystä asianosaisille kuin vähemmän vakavilla. Aivan vähäisten asioiden määrääminen kiireelliseksi ei yleensä voisi tulla kysymykseen.

Asian merkitykseen liittyy myös se, milaista vahinkoa tai haittaa asian mahdollinen viivästyminen aiheuttaisi. Juttujen viipymisestä pitkään on yleensä aina jonkinlaista haittaa asianosaiselle. Kuitenkin erilaisten asioiden viipymisestä saattaa aiheutua eriasenteista haittaa.

Erityisen painavan syyn olemassaoloa harkittaessa tulisi ottaa huomioon myös mahdolliset muut perusteet kiireelliseksi määräämiselle. Huomioon voitaisiin ottaa esimerkiksi se, miten asianosaisten, viranomaisten ja tuomioistuimen toiminta oikeudenkäynnissä on vaikuttanut sen keston. Kiireelliseksi määrääminen ei kuitenkaan edellyttäisi mitään moitittavaa menettelyä viranomaisten osalta. Huomioon tulisi ottaa myös se, onko kiireelliseksi määräämistä pyytävä asianosainen itse pyrkinyt myötävaikuttamaan asian joutuisaan käsittelyyn. Asianosaisen tulisi yleensä esimerkiksi ensin pyytää asian käsittelyn kiirehtimistä vapaamuotoisesti pääasiaa käsittelevältä tuomarilta ennen kuin hän voisi

menestyksellisesti vaatia päällikkötuomaria määräämään asian kiireelliseksi.

Kiireelliseksi määrääminen edellyttäisi viime kädessä tuomioistuimen kokonaisharkintaa vaatimukselle esitettyjen perusteiden pohjalta. Tuomioistuin ei kuitenkaan olisi sidottu asianosaisen vetoamiin seikkoihin, vaan esimerkiksi oikeudenkäynnin kesto voitaisiin ottaa kokonaisuudessaan huomioon, vaikkei asianosainen olisi osannut siihen nimenomaisesti vedota.

2 §. Pykälään ehdotetaan otettavaksi menettelysäännökset kiireelliseksi määräämistä koskevan hakemuksen muodosta ja sisällöstä sekä muiden asianosaisten kuulemisesta hakemuksen johdosta. Kiireelliseksi määräämistä koskeva hakemus liittyy pääasiaan eikä ole sellainen itsenäinen hakemusasia, johon sovellettaisiin lain 8 luvun säännöksiä.

Pykälän 1 momentin mukaan asianosaisen, joka vaatii asiansa käsittelyä kiireellisenä, olisi tehtävä siitä kirjallinen hakemus pääasiaa käsittelevälle käräjäoikeudelle.

Ehdotuksen mukaan ratkaisun tekisi pääasiaa käsittelevä käräjäoikeus. Asian pitäisi olla käräjäoikeudessa vireillä, kun hakemus sen kiireelliseksi määräämisestä tehdään. Hakemukselle ei olisi määräaika. Hakemus voitaisiin tehdä, kunnes pääasia ratkaistaan käräjäoikeudessa.

Asianosainen voisi hakea kiireelliseksi määräämistä jo suhteellisen varhaisessa oikeudenkäynnin vaiheessa. Asianosaisen ei olisi pakko odottaa, että asian käsittely on jo hänen mielestään viivästynyt. Kuten edellä luvun 1 §:n kohdalla kuitenkin on todettu, oikeudenkäynnin kesto olisi yksi keskeinen seikka harkittaessa kiireelliseksi määräämisen edellytyksiä. Lisäksi asianosaisen tulisi joka tapauksessa ensin pyytää vapaamuotoisesti asian käsittelyn kiirehtimistä.

Hakemus olisi tehtävä kirjallisena. Pelkkä suullinen asian kiirehtiminen ei vielä merkitseisi, että käräjäoikeuden olisi tehtävä asian kiireellisyyttä koskeva päätös. Muotovaatimus selkeyttäisi ja yksinkertaistaisi kiireellisyyskysymyksen käsittelyä käräjäoikeudessa. Tarkoitus on, että kysymys kiireelliseksi määräämisestä voitaisiin ratkaista mahdollisimman yksikertaisessa menettelyssä ja nopeasti. Myös epäviralliset kiirehtimispyyntö otettaisiin edelleen tuomioistuimissa mahdol-

lisuuksien mukaan huomioon, mutta tällaisen pyynnön johdosta ei tehtäisi erillistä ratkaisua.

Ehdotetussa momentissa säädettäisiin lisäksi, että asianosaisen hakemuksen asian kiireelliseksi määräämisestä tulee sisältää vaatimus kiireelliseksi määräämisestä ja seikat, joihin vaatimus perustuu. Yleensä hakemuksen tueksi ei olisi tarpeen esittää varsinaista todistelua sen lisäksi, mitä pääasian asiakirjoista ilmenee. Jos asianosainen esittää todisteita, ne tulisi liittää hakemukseen.

Asianosaista ei tarvitsisi kehottaa täydentämään mahdollisesti puutteellista hakemustaan, vaan puutteellisuus johtaisi yleensä hakemuksen hylkäämiseen tai tutkimatta jättämiseen. Asianosainen voisi tarvittaessa tehdä hakemuksen myöhemmin uudelleen. Asianosaisen itsensä laatiman hakemuksen sisällölle ei kuitenkaan tulisi asettaa liian tiukkoja vaatimuksia.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin muiden asianosaisten kuulemisesta asian kiireelliseksi määräämistä koskevan hakemuksen johdosta. Ennen kiireelliseksi määräämistä koskevan vaatimuksen ratkaisemista käräjäoikeuden olisi tarvittaessa varattava muille asianosaisille tilaisuus tulla soveltuvalla tavalla kuulluiksi. Säännös koskisi sekä tilannetta, jossa asia määrätään kiireelliseksi, että tilannetta, jossa tätä tarkoittava hakemus hylätään.

Kuulemiseen kiirehtimispyyntö johdosta ei ole vastaavaa tarvetta kuin pääasiassa. Lähtökohtaisesti kaikkien asianosaisten edun mukaista on, että asia käsitellään joutuisasti. Lisäksi hakemus on ratkaistava nopeasti. Tämän vuoksi ehdotuksen mukaan muille asianosaisille varattaisiin tilaisuus tulla kuulluiksi vain tarvittaessa. Usein tarvetta kuulemiseen ei olisi. Esimerkiksi viralliselle syyttäjälle tai hakijan myötäpuolelle ei yleensä tarvitsisi varata kuulemistilaisuutta. Samoin tilanteissa, joissa on selvää, että hakemukseen tulee suostua tai että se tulee hylätä, kuulemista ei tavallisesti tarvittaisi. Jos asia määrätään kiireelliseksi, asian jatkokäsittelyn aikataulusta olisi joka tapauksessa tarpeen keskustella muidenkin asianosaisten kanssa, jotta käsittely odotettua nopeammalla aikataululla ei aiheuttaisi muille asianosaisille hankaluuksia.

Silloin kun tilaisuus tulla kuulluksi varataisiin, kuuleminen voisi tapahtua soveltuvalta tavalla mahdollisimman yksinkertaisesti. Kuuleminen tapahtuisi tavallisesti muualla kuin istunnossa, esimerkiksi puhelimitse, sähköpostitse tai kirjallisesti. Hakemus voitaisiin ratkaista, vaikka asianosainen ei toimittaisi lausumaa. Käräjäoikeus harkitsisi kiireelliseksi määrittämisen edellytykset viran puolesta, eikä asiaa välttämättä määrättäisi kiireelliseksi, vaikka kaikki asianosaiset olisivat asiasta yhtä mieltä.

3 §. Pykälässä säädettäisiin kiireelliseksi määrittämistä koskevan hakemuksen ratkaisemisesta. Ehdotetun *1 momentin* mukaan hakemus ratkaistaisiin käräjäoikeudessa aina yhden tuomarin kokoonpanossa. Asianosaisen oikeusturva ei edellytä tätä laajempaa kokoonpanoa. Yksi tuomari voisi sekä hyväksyä että hylätä hakemuksen.

Momentista ilmeni lisäksi, että asian kiireelliseksi määrittämistä koskevan ratkaisun tekee yleensä käräjäoikeuden toinen tuomari kuin pääasiaa käsittelevä tuomari itse. Järjestelyä on perusteltu edellä yleisperustelujen jaksossa 3.3. Pääasiaa käsittelevällä tuomarilla tarkoitetaan käräjäoikeuden sitä tuomaria tai niitä tuomareita, joiden käsiteltäväksi asia on jaettu, siitä riippumatta, missä käsittelyvaiheessa asia on.

Momentin mukaan pääasiaa käsittelevä tuomari saisi kuitenkin itse tehdä ratkaisun kahdessa poikkeustilanteessa. Tämä olisi mahdollista, jos toista tuomaria ei ole ilman viivytystä saatavissa ratkaisemaan asiaa. Mahdollisuus saattaa olla tarpeen, jos esimerkiksi pienessä käräjäoikeudessa käsitellään riita-asiaa kolmen tuomarin kokoonpanossa. Lisäksi pääasiaa käsittelevä tuomari voisi hylätä hakemuksen, jos vaatimus on selvästi perusteeton. Mahdollisuus on voimavarojen säästämiseksi tarpeen selvissä tapauksissa, jos esimerkiksi muutoinkin nopeasti ratkaistavaa, pientä ja yksinkertaista asiaa pyydetään heti oikeudenkäynnin alussa määrättäväksi kiireelliseksi. Muussa kuin selvästi hylättävässä tapauksessa hakemus olisi siirrettävä toisen tuomarin ratkaistavaksi.

Käräjäoikeusasetuksessa (582/1993) säädettäisiin tarkemmin tehtävänjaosta käräjäoikeuden lainoppineiden jäsenten kesken. Esi-

tyksen liitteenä olevan asetusluonnoksen mukaan kiireelliseksi määrittämistä koskevan hakemuksen ratkaisisi laamanni tai, jos siihen on aihetta, käräjätuomari sen mukaan kuin käräjäoikeuden työjärjestyksessä tarkemmin määrätään. Asioiden kiireelliseksi määrittämisestä päättäisi yleensä käräjäoikeuden päällikkötuomari. Käräjäoikeuden työjärjestyksessä päätösvaltaa voitaisiin kuitenkin delegoida yhdelle tai useammalle käräjätuomarille, kun siihen on syytä. Määrittämällä asiasta käräjäoikeuden työjärjestyksessä työnjako voitaisiin sovittaa kunkin käräjäoikeuden tarpeisiin. Esimerkiksi suurissa käräjäoikeuksissa tehtävä voitaisiin tarvittaessa siirtää osastonjohtajille. Työjärjestyksessä tulisi myös määrätä, kuka asiat ratkaisee silloin, kun laamanni on estynyt. Käräjäviskaali ei voisi ratkaista kiireelliseksi määrittämistä koskevaa asiaa.

Kiireelliseksi määrittämistä koskevan hakemuksen saavuttua se olisi jaettava laamannille tai sille käräjätuomarille, joka ratkaisee hakemuksen. Tämän olisi otettava tarpeellinen selko pääasiasta ja sen käsittelyvaiheista. Ratkaisija voisi tarvittaessa kuulla vapaaehtoisesti pääasiaa käsittelevää tuomaria.

Asian kiireelliseksi määrittämisessä ei ole kysymys siitä, että pääasiaa käsittelevä tuomari olisi menetellyt asian aikaisemmassa käsittelyssä moitittavasti. Tuomari ei tulisi esteelliseksi käsittelemään asiaa jatkossa sillä perusteella, että asia pyydetään tai määrätään käsiteltäväksi kiireellisenä.

Pykälän *2 momentin* mukaan kiireelliseksi määrittämistä koskeva ratkaisu, myönteinen tai kielteinen, voitaisiin tehdä kirjallisessa menettelyssä. Estettä ei tosin olisi sillekään, että tilanteen poikkeuksellisesti niin vaatiessa kiireellisyyskysymystä käsiteltäisiin suullisesti istunnossa. Istunto olisi tällöin hakemuksien istunnon kaltainen.

Momentissa säädettäisiin lisäksi, että kiireelliseksi määrittämistä koskeva ratkaisu on tehtävä viipymättä. Käsittelyn joutuisuus on tärkeää oikeussuojakeinon tehokkuuden kannalta. Tavanomaisessa tapauksessa, jossa vastapuolta ei kuulla, käsittelyn tulisi kestää enintään pari viikkoa.

Kiireelliseksi määrittämistä koskeva hakemus ratkaistaisiin erillisellä päätöksellä. Asian laadun vuoksi myös kielteisessä päätök-

sessä riittäisivät lyhyet perustelut. Ratkaisu annettaisiin yleensä kansliassa eikä siitä tarvitsisi ilmoittaa etukäteen asianosaisille. Jos asia määrätään kiireelliseksi, siitä tulisi ilmoittaa muillekin pääasian asianosaisille kuin niille, jotka ovat käyttäneet puhevaltaa kiireelliseksi määrittämistä koskevassa asiassa.

Jos asianosaiselle on pääasiassa määrätty oikeusapulaissa tarkoitettu avustaja tai rikos-oikeudenkäyntilaissa tarkoitettu puolustaja tai asianomistajan oikeudenkäyntiavustaja, määräys ulottuisi myös pääasian kiireelliseksi määrittämistä koskevaan asiaan, joka on liitännäinen pääasiaan nähden. Avustajan tai puolustajan oikeus palkkioon ja kulukorvaukseen valtion varoista määräytyisi myös tältä osin mainittujen lakien mukaisesti. Olisi harkittava, onko toimenpide ollut tarpeellinen.

Vastaavasti vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus määräytyisi pääasiassa noudatettavien yleisten säännösten mukaan, ja ratkaisu tehtäisiin osana pääasian kuluratkaisua. Korvattaviksi voisivat tulla vain tarpeelliset ja kohtuulliset kulut.

Pääasian kiireelliseksi määrittämistä koskevan sivuasian käsittelystä ei perittäisi valtiolle erillistä maksua.

4 §. Pykälässä säädettäisiin kiireelliseksi määrittämisen oikeusvaikutuksista. Pykälän *1 momentin* mukaan kiireelliseksi määrätty asia olisi käsiteltävä käräjäoikeudessa ilman aiheutonta viivytystä ennen muita asioita.

Kiireelliseksi määrittämisen oikeusvaikutuksena olisi, ettei asiaa käsiteltäisi enää lähtökohtaisesti tuomioistuimeen saapumisen mukaisessa järjestyksessä, vaan asia käsiteltäisiin kiireellisenä. Mitään määräaikaa, jossa asia tulisi käräjäoikeudessa ratkaista, ei laissa eikä käräjäoikeuden ratkaisussa asetettaisi. Kiireelliseksi määrittäminen tarkoittaisi, että asia olisi käsiteltävä käräjäoikeudessa yhtä kiireellisenä kuin sellaiset lain nojalla kiireelliset asiat, joiden osalta ei ole säädetty määräaikaa asian käsittelylle. Tuomarin virkavelvollisuutena olisi ottaa asian kiireellisyydestä johtuva etusija huomioon asioiden käsittelystä päätettäessä.

Ehdotettujen säännösten nojalla muutkin kuin suoraan lain nojalla kiireellisesti käsiteltävät asiat voisivat saada kiireellisen asian

aseman. Kiireellisyys ei johtuisi asiatyypin tai -ryhmään kuulumisesta, vaan kyseiseen yksittäiseen asiaan liittyvistä seikoista. Estettä ei olisi sillekään, että lain nojalla kiireelliseksi säädetty asia voitaisiin vielä erikseen määrätä kiireelliseksi. Laissa kiireellisen tyyppiseksi luokiteltu asia voi erityistapauksessa olla perustellusti vielä kiireellisempi kuin tuohon juttutyypin kuuluvat muut asiat.

Kiireelliseksi määrittäminen olisi voimassa koko sen ajan, kun asiaa käsitellään käräjäoikeudessa. Tästä otettaisiin säännös pykälän *2 momenttiin*, jonka mukaan kiireelliseksi määrittäminen on voimassa kunnes pääasia on ratkaistu käräjäoikeudessa. Tarvetta sille, että käräjäoikeus voisi peruuttaa määräyksen, ei ole. Kiireelliseksi määrittäminen ei koskisi asian mahdollista käsittelyä hovioikeudessa, joskin tällaisen asian käsittelyn joutuisuuteen olisi syytä muutoin kiinnittää hovioikeudessa huomiota.

5 §. Pykälässä olisi muutoksenhakukielto. Pykälän mukaan asian kiireelliseksi määrittämistä koskevaan ratkaisuun, myönteiseen tai kielteiseen, ei saisi hakea erikseen muutosta. Kieltoa on perusteltu edellä yleisperustelujen jaksossa 3.3 ja jäljempänä jaksossa 4. Kielteinen ratkaisu ei estäisi asianosaista hake-masta tarvittaessa myöhemmin olosuhteiden muututtua uudelleen kiireelliseksi määrittämistä. Kysymys ei siten olisi myöskään sellaisesta lainvoimaiseen tuomioon rinnastettavasta ratkaisusta, johon voitaisiin hakea muutosta ylimääräisin muutoksenhakukeinoin.

Voimaantulosäännös. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan lähtökohtaisesti samaan aikaan muiden lakien kanssa vuoden 2010 alussa. Koska kuitenkin lain myötä käräjäoikeuksien päällikkötuomareille tulee uusia tehtäviä, lain tarkka voimaantuloajankohta on sovittava yhteen käräjäoikeusverkoston uudistamisen aikataulun kanssa siten, ettei tarpeettomia hankaluuksia aiheudu.

Lakiehdotuksessa ei ole siirtymäsäännöstä, joten prosessilakina sitä sovellettaisiin voimaantulosta lukien kaikissa asioissa. Kiireelliseksi voitaisiin siten määrätä myös asia, joka on lain voimaan tullessa jo vireillä käräjäoikeudessa.

1.3 Hallintolainkäyttölaki

53 a §. *Hallinnollisen taloudellisen seuraamisen käsittelyn viivästyminen.* Edellä yleisperusteluissa mainituista syistä otettaiisiin käyttöön mahdollisuus alentaa hallinnollista taloudellista seuraamusta asian käsittelyn viivästyksen perusteella. Tästä säädetäisiin ehdotetussa uudessa hallintolainkäyttölakiin otettavassa pykälässä.

Kun asia koskee hallinnollisen taloudellisen seuraamisen määräämistä tai muutoksenhakua hallintoviranomaisen päätökseen, jolla tällainen seuraamus on määrätty, hallintotuomioistuimien tai muu lainkäyttöelin voisi ehdotetun pykälän mukaan ottaa ratkaisussaan huomioon, että asian käsittely on viivästynyt. Pykälä soveltuisi ratkaistaessa asiaa hallintotuomioistuimissa tai muussa lainkäyttöelimestä ja riippumatta siitä, onko kyseessä muutoksenhakuasia vai muu asia.

Kuten edellä yleisperusteluissa on todettu, ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä hallinnollisesti määrättävät taloudelliset seuraamukset voivat rinnastua rikosasioihin, jolloin niihin sovelletaan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa. Tarkoitus on, että ehdotettu pykälä soveltuisi kaikissa näissä tilanteissa.

Ratkaistaessa, kuuluuko kansallisen lain mukainen seuraamus ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan soveltamisalaan, huomiota kiinnitetään kolmeen seikkaan. Ensimmäinen on se, millä tavalla tekoa luonnehditaan kansallisessa lainsäädännössä. Jos teko katsotaan rikokseksi ja sitä koskeva menettely rikosprosessiksi, 6 artikla soveltuu. Jos tekoa luonnehditaan kansallisesti muulla tavalla, toiseksi kiinnitetään huomiota siihen, millainen teon laatu on suhteessa erityisesti seuraamisen laatuun. Rikosoikeudelliseksi voidaan katsoa seuraamus, joka yleisesti sanktioi tietyn käyttäytymisen. Rikosasialle luonteenomainen piirre on myös se, että sanktio on tarkoitettu rankaisuksi ja pelotukseksi ("punitive and deterrent"). Arvioinnissa kiinnitetään lisäksi kolmanneksi huomiota seuraamisen luonteeseen ja ankaruuteen. Kaksi viimeksi mainittua kriteeriä (teon ja seuraamisen laatu) ovat yleensä vaihtoehtoisia. Ratkaiseva ei ole pelkästään seuraamisen suuruus (tuomio 23.11.2006 Jussila

v. Suomi). Jos mikään kriteeri ei yksin täyty, asiaa voidaan arvioida kokonaisharkinnan perusteella.

Mainituista syistä ei ole mahdollista määrittää hallinnollisten seuraamusten rahamääräistä alarajaa, jonka ylittäviä seuraamuksia pidettäisiin pykälässä tarkoitettuina seuraamuksina. Lähtökohtana on, että hallinnollisia taloudellisia seuraamuksia, jotka määrätään lainvastaisen toiminnan tai laiminlyönnin seurauksena, pidettäisiin yleisesti pykälässä tarkoitettuina seuraamuksina. Käytännössä säännöksen soveltaminen voisi tulla ajankohitaiseksi sellaisten seuraamusten osalta, joiden käsittely saattaa kestää pitkään.

Pykälässä tarkoitettuja hallinnollisia taloudellisia seuraamuksia olisivat esimerkiksi verotusmenettelystä annetun lain (1558/1995) mukaiset veronkorotukset, samoin kuin ajoneuvoverolaissa (1281/2003), tullilaissa (1466/1994), valmisteverotuslaissa (1469/1994), arvonlisäverolaissa (1501/1993), varainsiirtoverolaissa (931/1996), arpajaisverolaissa (552/1992) sekä perintö- ja lahjaverolaissa (378/1940) tarkoitetut veronkorotukset. Hallinnollisina rangaistusluontoisina seuraamuksina ei sen sijaan pidettäisi mainittujen verolakien mukaisia arvio- ja jälkiverotuksia.

Muita pykälässä tarkoitettuja hallinnollisia taloudellisia seuraamuksia olisivat esimerkiksi kilpailunrajoituksista annetun lain (480/1992) 7 §:ssä tarkoitettu kilpailunrikkomismaksu, viestintämarkkinalain (393/2003) 122 §:ssä tarkoitettu seuraamusmaksu, Rahoitustarkastuksesta annetun lain (587/2003) 26 a §:ssä tarkoitettu seuraamusmaksu, ulkomaalaislain (301/2004) 179 §:ssä tarkoitettu liikenteenharjoittajan seuraamusmaksu, ylikuormamaksusta annetussa laissa (51/1982) tarkoitettu ylikuormamaksu ja polttoainemaksusta annetun lain (1280/2003) 10 §:ssä tarkoitettu korotettu polttoainemaksu.

Ehdotetun pykälän mukaan hallintotuomioistuimien tai muu lainkäyttöelin voisi ottaa ratkaisussaan huomioon, että asian käsittely on viivästynyt ja loukkaa asianosaisen oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa. Oikeudenkäynnin kestoa ja viivästyminen tulisi arvioida vastaavasti kuin ihmisoikeustuomioistuimissa sovellettaessa ihmisoikeus-

sopimuksen 6 artiklaa. Kuten edellä yleisperustelujen jaksossa 2.1 on todettu, asian käsittelyn alkamisajankohta määräytyy näissä asioissa rikosasioiden tapaan. Ratkaisevaa on, missä vaiheessa asianosaiselle esitetään sellainen viranomaisen alustava kanta, että hän tulee tietoiseksi hallinnollisen sanktion määräämisen mahdollisuudesta. Viivästyminen arvioitaessa tulisi vastaavasti kuin rikosasioissa ottaa käsittelyn keston lisäksi huomioon erityisesti asian vaikeusaste, asianosaisten, viranomaisten ja tuomioistuinten toiminta käsittelyssä sekä asian merkitys asianosaiselle.

Pykälän mukaan hallintotuomioistuin tai muu lainkäyttöelin voisi viivästyksen hyvittämiseksi alentaa hallinnollisen taloudellisen seuraamuksen määrää tai poistaa sen kokonaan. Ratkaisussa käsittelyn viivästyminen olisi todettava ja otettava seuraamusta alentavana seikkana mitattavalla tavalla huomioon. Alentamisen määrään voitaisiin hakea johtoa 1. lakiehdotuksen 6 §:ssä tarkoitettujen hyvityksen määrästä.

Voimaantulosäännös. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan samaan aikaan muiden lakien kanssa vuoden 2010 alussa. Lakiehdotuksessa ei ole siirtymäsäännöstä, joten prosessilakina sitä sovellettaisiin voimaantulosta lukien kaikissa asioissa. Hallinnollista taloudellista seuraamusta voitaisiin siten alentaa myös asiassa, joka on lain voimaan tullessa jo vireillä.

1.4 Ulosottokaari

4 luku. Ulosmittaus

19 §. Muita ulosmittauskieltoja. Pykälässä säädetään eräistä ulosmittauskielloista. Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi 1. lakiehdotukseen liittyvä ulosmittauskielto. Uuden kohdan mukaan ulosmitata ei saisi valtiolta oikeudenkäynnin viivästymisen vuoksi saatua hyvitystä eikä kulukorvausta. Ehdotettu ulosmittauskielto ei sen sijaan koskisi yleiseen vahingonkorvauslakiin perustuvaa mahdollisen taloudellisen vahingon korvausta.

Ihmisoikeusvelvoitteiden mukaista ja muutoinkin perusteltua on, että ulosmittauskielto koskisi myös sellaista muun kuin taloudelli-

sen vahingon korvausta (non-pecuniary damage) ja kulukorvausta, jonka maksaminen perustuu ihmisoikeuksien valvontaelimen langettavaan ratkaisuun. Kohdassa säädettäisiin lisäksi, ettei ulosmitata saa valtiolta kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen valvontaelimen toteaman loukkauksen vuoksi saatua hyvitystä muusta kuin taloudellisesta vahingosta eikä kulukorvausta.

Kohdassa tarkoitettu valvontaelin olisi nykyisin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tai Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeuskomitea. Merkitystä ei olisi sillä, minkä ihmisoikeusmääräyksen loukkaus on kyseessä. Ulosmittauskielto ei sen sijaan koskisi valvontaelimen mahdollisesti määräämää sellaista hyvitystä, joka on korvausta aiheutuneesta taloudellisesta vahingosta (pecuniary damage).

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan samaan aikaan muiden lakiehdotusten kanssa. Siirtymäsäännöksiä ei ole, joten lakia sovellettaisiin heti voimaantulosta lukien.

1.5 Tuloverolaki

80 §. Verovapaat vakuutus- ja vahingonkorvaukset. Pykälässä säädetään eräiden vakuutus- ja vahingonkorvausten verovapaudesta. Pykälään ehdotetaan otettavaksi uusi 9 kohta, jossa säädettäisiin oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annettavan lain mukaisen hyvityksen ja kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen valvontaelimen määräämän hyvityksen verovapaudesta. Pykälän 8 kohta olisi samansisältöinen kuin nykyisin.

Ehdotetun 9 kohdan mukaan oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annettavassa laissa (1. lakiehdotus) tarkoitettu hyvitys ja kulujen korvaus eivät olisi veronalaisia. Verovapaita olisivat myös kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen valvontaelimen Suomen valtion maksettavaksi määräämä hyvitys ja kulujen korvaus. Ihmisoikeuskorvaukset olisivat verovapaita riippumatta siitä, minkä ihmisoikeussopimuksen määräyksen loukkaus on kyseessä. Hyvitys tai kulukorvaus olisi kuitenkin veronalainen, jos se on maksettu asianosaiselle veronalaisen tulon sijaan korvaukseksi ansionmenetyksestä.

Ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan hyvityksestä päätetään yleensä louk-

kauksen toteavassa tuomiossa. On myös mahdollista, että hyvityksen määrääminen siirretään annettavaksi eri tuomiolla. Kohtaa on tarkoitus soveltaa kummassakin tapauksessa, samoin kuin silloin, kun osapuolet päätyvät asiassa sovintoon tai kun valtio antaa yksipuolisen julistuksen, jonka tuomioistuin kirjaa.

Tarkoituksena on, että laki tulisi voimaan vuoden 2010 alussa ja että sitä sovellettaisiin ensimmäisen kerran vuodelta 2010 toimitettavassa verotuksessa.

2 Tarkemmat säännökset ja määräykset

Käräjäoikeuslain (581/1993) voimassa olevan 21 §:n mukaan valtioneuvoston asetuksella annetaan tarkemmat säännökset käräjäoikeuden lainoppineiden jäsenen ja muiden virkamiesten tehtävistä. Työskentelyn järjestämisestä käräjäoikeudessa määrätään tarkemmin työjärjestyksessä, jonka vahvistaa käräjäoikeuden laamanni.

Esityksen liitteenä on luonnos valtioneuvoston asetukseksi käräjäoikeusasetuksen muuttamisesta. Sen mukaan ehdotetussa oikeudenkäymiskaaren 19 luvussa tarkoitettua kiireelliseksi määräämistä koskevan hakemuksen ratkaisisi laamanni tai, jos siihen on aihetta, käräjätuomari sen mukaan kuin käräjäoikeuden työjärjestyksessä tarkemmin määrätään. Ehdotusta on selostettu tarkemmin edellä 2. lakiehdotuksen 3 §:n kohdalla.

Oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annettavan lain (1. lakiehdotus) 13 §:n mukaan oikeusministeriö voisi antaa tarkempia teknisiä määräyksiä tuomioistuimen ratkaisusta ilmoittamisesta ja hyvityksen maksamisesta noudatettavasta menettelystä.

3 Voimaantulo

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan lähtökohtaisesti samaan aikaan vuoden 2010 alusta. Aika on tarpeen koulutuksen ja muiden lainsäädännön täytäntöönpanotoimien vuoksi. Lakiehdotuksiin sisältyviä voimaantulo- ja siirtymäsäännöksiä on selostettu tarkemmin edellä kunkin lakiehdotuksen kohdalla.

4 Suhde perustuslakiin ja säättämisjärjestys

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa ilman aiheutonta viivytystä. Yhdistyneiden Kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 14 artiklan mukaan jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman kohtuutonta viivytystä. Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa. Kuten edellä yleisperustelujen jaksossa 2.1 on tarkemmin kuvattu, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan jokaisella on lisäksi oltava käytettävissään ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa tarkoitettu tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä oikeudenkäynnin mahdollista viivästymistä vastaan.

Tämän esityksen tavoitteena on ehdottaa sellaisten uusien oikeussuojakeinojen käyttöönottoa, jotka täyttävät Euroopan ihmisoikeussopimuksen asettamat vaatimukset. Tavoitteena on siten parantaa asianosaisten oikeusturvaa. Tehokkaiden oikeussuojakeinojen käyttöönotto edistää osaltaan sitä tavoitetta, että oikeudenkäynnit tapahtuvat kohtuullisessa ajassa, ja joka tapauksessa, jos tähän tavoitteeseen ei kaikissa tapauksissa päästä, että asianosainen saa kansallisesti hyvityksen oikeudenkäynnin mahdollisesta viivästymisestä. Tässä esityksessä ehdotettavat oikeussuojakeinot painottuvat yleisiin tuomioistuihin.

Esitykseen sisältyvä 2. lakiehdotus oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta koskee asian kiireelliseksi määräämistä käräjäoikeudessa. Ehdotuksen mukaan käräjäoikeus voisi asianosaisen vaatimuksesta päättää, että asia määrätään kiireelliseksi, jos asian käsittelemiselle ennen muita asioita on erityisen painava syy. Kiireelliseksi määräämistä koskevaa hakemusta ei yleensä ratkaisisi pääasiaa käsittelevä tuomari itse, vaan käräjäoikeuden päällikkötuomari. Kiireelliseksi määrätty asia olisi käsiteltävä käräjäoikeudessa ennen muita asioita. Pääasiaa käsittelevän tuomarin olisi jatkokäsittelyssä noudatettava päällikkötuomarin päätöstä asialle annettavasta etusi-

jasta. Ehdotusta on arvioitava tuomarin riippumattomuuden kannalta.

Perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuinina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus.

Tuomioistuinten riippumattomuus tarkoittaa, että tuomioistuinten tulee olla lainkäyttötoiminnassaan riippumattomia muiden tahojen vaikutuksesta (HE 1/1998 vp s. 76; PeVL 35/2005 vp, 2/2006 vp, 55/2006 vp). Tämä koskee niin lainsäätäjää, hallitusvallan käyttäjiä ja viranomaisia kuin esimerkiksi oikeusriidan osapuoliakin. Tuomioistuin on riippumaton myös oikeuslaitoksen sisällä. Tuomioistuinten riippumattomuus liittyy kiinteästi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukseen. Viime kädessä tuomioistuinten riippumattomuuden turvaaminen on välttämätöntä yksilön oikeusturvan takaamiseksi. Riippumattomuutta turvataan muun muassa tuomarin erityisen vahvalla virassapysymisoikeudella (perustuslain 103 §), samoin kuin erityisellä nimitysmenettelyllä (102 §).

Perustuslain 21 §:ssä, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 14 artiklassa taataan jokaiselle oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa tuomioistuimessa.

Vaatimus tuomioistuinten ja tuomareiden riippumattomuudesta ja siihen liittyvästä puolueettomuudesta koskee ennen muuta näiden ratkaisutoimintaa. Tuomarin ratkaisun perustana saavat olla vain asiassa esitetyt vaatimukset, tosiseikat sekä laki ja muut sovellettavat oikeussäännöt.

Ehdotettu asian kiireelliseksi määrääminen käräjäoikeudessa on uusi oikeussuojakeino, jota asianosainen voisi pyytää asian käsittelyn viivästymisen estämiseksi. Ehdotuksella turvataan asianosaisen oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja tehokkaaseen kansalliseen oikeussuojakeinoon. Asian joutuisa käsittely on yleensä kaikkien asianosaisten edun mukaista. Se, että asianosaisen pyynnön ratkaisisi toinen kuin pääasiaa käsittelevä tuomari, lisäisi oikeussuojakeinon tehokkuutta. Pyyntöjen ohjaaminen yleensä päällikkötuomarin ratkaistaviksi myös tukisi käräjäoikeuksien johtamista. Ehdotetulle oikeussuojakeinolle on siten hyväksyttävät ja

painavan yhteiskunnallisen tarpeen mukaiset perusteet.

Kiireelliseksi määrääminen edellyttäisi, että asian käsittelemiselle ennen muita asioita on erityisen painava syy. Määräyksestä seuraisi ainoastaan, että asia on käsiteltävä käräjäoikeudessa ennen muita asioita, toisin sanoen asia saisi kiireellisen asian aseman. Keino on siten varsin lievä. Päällikkötuomari ei voisi tämän tarkemmin määrätä asian jatkokäsittelyn vaiheista, puhumattakaan siitä, että hän voisi vaikuttaa asiassa tehtävien ratkaisujen sisältöön. Ehdotus täyttää siten hyvin myös suhteellisuusperiaatteen asettamat vaatimukset.

Mainitun 2. lakiehdotuksen 5 §:n mukaan asian kiireelliseksi määräämistä koskevaan ratkaisuun – myönteiseen tai kielteiseen – ei saisi hakea erikseen muutosta. Ehdotusta on arvioitava suhteessa perustuslain 21 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Ihmisoikeussopimukset eivät edellytä muutoksenhakumahdollisuutta puheena olevassa tilanteessa.

Perustuslain mainittu säännös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista ei estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia esimerkiksi oikeuteen hakea muutosta, kunhan kyseiset poikkeukset eivät muuta muutoksenhakuoikeuden asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäisessä tapauksessa vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (HE 309/1993 vp s. 74; PeVL 30/1998 vp, 54/2001 vp, 35/2002 vp, 30/2006 vp).

Asian kiireelliseksi määräämisen tarkoituksena on turvata asian joutuisa käsittely ja estää käsittelyn viivästymisen. Menettely kiireelliseksi määräämisessä on järjestettävä yksinkertaiseksi, jotta tuomioistuinten rajallisia voimavaroja ei tarpeettomasti kulu näihin asioihin pääasioiden sijaan. Muutoksenhaun salliminen kuormittaisi hovioikeuksia, koska valituksia saatettaisiin tehdä runsaastikin, jolloin varsinaisten asioiden käsittely hovioikeuksissa saattaisi viivästyä. Muutoksenhaun järjestäminen voisi vaarantaa sen tavoitteen, johon kiireelliseksi määräämisellä pyritään.

Muutoksenhakukiellolle on siten hyväksyttävä ja painava peruste.

Toisaalta asianosaisen oikeusturva ei edellytä muutoksenhaun sallimista. Kyse on vain siitä päättämisestä, missä järjestyksessä asiat kärjäoikeudessa käsitellään. Asianosaisella on muutoinkin oikeus viivytyksettömään käsittelyyn. Kielteinen ratkaisu ei estäisi asianosaista esittämästä vaatimusta myöhemmin uudelleen olosuhteiden muututtua, esimerkiksi käsittelyn edelleen viivästyttävä. Kärjäoikeuden oikeudenkäynnin aikana tekemään käsittelyratkaisuun ei yleensä saa hakea erikseen muutosta. Ratkaisun tekisi yleensä

toinen tuomari kuin pääasiaa käsittelevä tuomari itse. Menettely kiireelliseksi määrittämisessä täyttäisi oikeusturvan vaatimukset.

Esityksen 1. lakiehdotuksen 13 §:ssä oleva määräyksenantovaltuus on täsmällinen ja koskee teknisiä kysymyksiä.

Edellä esitetyn perusteella katsotaan, että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisessa säätämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

Lakiehdotukset

1.

Laki**oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Lain tarkoitus

Tässä laissa säädetään asianosaisen oikeudesta saada valtion varoista hyvitys, jos oikeudenkäynti viivästyy.

2 §

Lain soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan yleisessä tuomioistuimessa käsiteltävässä riita-, hakemus- ja rikosasiassa.

Rangaistuksen alentamisesta oikeudenkäynnin viivästymisen perusteella säädetään rikoslaissa (39/1889). Korvausta viivästyksestä aiheutuneesta vahingosta voidaan tämän lain estämättä saada siten kuin vahingonkorvauslaissa (412/1974) säädetään.

3 §

Oikeus hyvitykseen

Yksityisellä asianosaisella on oikeus saada valtion varoista 6 §:ssä tarkoitettu kohtuullinen hyvitys, jos oikeudenkäynti viivästyy siten, että se loukkaa asianosaisen oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa.

4 §

Oikeudenkäynnin viivästyminen

Arvioitaessa, onko oikeudenkäynti viivästynyt, otetaan oikeudenkäynnin keston lisäksi huomioon erityisesti:

- 1) asian laatu ja laajuus;
- 2) asianosaisten, viranomaisten ja tuomioistuinten toiminta oikeudenkäynnissä;
- 3) asian merkitys asianosaiselle.

Oikeudenkäynnin viivästymistä arvioitaessa otetaan lisäksi huomioon Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö, joka koskee ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 19/1990) 6 artiklan 1 kappaaleen soveltamista.

5 §

Oikeudenkäynnin alkamisajankohta

Oikeudenkäynnin kestona huomioon otettava aika alkaa:

- 1) riita- ja hakemusasiassa asian vireilletulosta tuomioistuimessa;
- 2) rikosasiassa siitä, kun toimivaltainen viranomainen on ilmoittanut vastaajalle hänen tekemäkseen epäillystä rikoksesta tai kun häneen kohdistettu rikosepäily on olennaisesti vaikuttanut hänen asemaansa;

3) asianomistajan vaatimuksen vireilletulosta tuomioistuimessa.

6 §

Hyvityksen määrä

Hyvityksen tarkoituksena on korvata oikeudenkäynnin viivästymisestä asianosaiselle aiheutunutta huolta, epävarmuutta ja muuta niihin rinnastettavaa haittaa.

Hyvityksen määrä on 1 500 euroa vuodessa kultakin vuodelta, jona oikeudenkäynti on valtion vastuulla olevasta syystä viivästynyt. Hyvityksen yhteismäärää korotetaan enintään 2 000 eurolla, jos pääasia on erityisen merkittävä asianosaiselle. Asiaa pidetään erityisen merkittävänä, jos se liittyy välittömästi henkilön terveyteen, toimeentuloon, oikeudelliseen asemaan tai muuhun vastaavaan seikkaan. Hyvitystä voidaan alentaa tai korottaa 4 §:n 1 momentissa mainitun tai muun niihin rinnastuvan seikan perusteella.

Hyvitys on enintään 10 000 euroa. Hyvityksen enimmäismäärä voidaan erityisestä syystä ylittää.

Oikeutta hyvitykseen ei ole siltä osin kuin rangaistusta alennetaan viivästymisen perusteella. Jos hyvitystä on aiemmin määrätty lainvoimaisella ratkaisulla samassa asiassa, se otetaan vähennyksenä huomioon uutta hyvitystä määrättäessä.

7 §

Hyvityksen vaatiminen

Hyvitystä on vaadittava pääasiaa käsittelevältä yleiseltä tuomioistuimelta puhevallan menettämisen uhalla ennen pääasian käsitteilyn päättymistä. Vaatimusta ei voi tehdä vasta korkeimmassa oikeudessa ilman pätevää syytä.

Vaatimus voidaan tehdä kirjallisesti tai suullisesti. Vaatimus on perusteltava.

8 §

Valtion puhevallan käyttäminen

Valtion puhevaltaa hyvitystä koskevassa asiassa käyttää virallisen syyttäjän ajamassa

rikosasiassa syyttäjä ja muussa asiassa oikeusministeriö. Oikeusministeriölle ei varata tilaisuutta tulla kuulluksi hyvitystä koskevasta vaatimuksesta, ellei siihen ole erityistä syytä.

9 §

Hyvitysvaatimuksen ratkaiseminen

Tuomioistuin ratkaisee hyvitysvaatimuksen samalla, kun se ratkaisee pääasian. Hyvitysassiassa toimivaltainen on kokoonpano, joka on pääasiassa toimivaltainen.

Tuomioistuimen on ilmoitettava hyvityksen määräämistä koskevasta ratkaisustaan viipymättä oikeusministeriölle.

10 §

Kustannukset

Jos asianosaiselle myönnetään hyvitys, hänelle määrätään samalla valtion varoista korvattavaksi hyvityksen vaatimisesta aiheutuneet tarpeelliset ja kohtuulliset kulut, jollei niitä muutoin korvata valtion varoista. Hyvitysvaatimuksen käsittelystä ei peritä maksua.

11 §

Muutoksenhaku

Tuomioistuimen hyvitysvaatimuksesta antamaan ratkaisuun haetaan muutosta kuten pääasiassa.

Oikeusministeriö voi hakea muutosta käräjäoikeuden ratkaisuun tyytymättömyyttä ilmoittamatta.

12 §

Hyvityksen maksaminen

Hyvitys maksetaan asianosaiselle kuukauden kuluessa siitä, kun hyvitystä koskeva ratkaisu on tullut lainvoimaiseksi. Hyvityksen maksaa oikeusministeriö.

Kiellosta ulosmitata hyvitys ja hyvityksen verovapaudesta säädetään erikseen.

13 §

Määräykset

Oikeusministeriön päätöksellä voidaan antaa tarkempia määräyksiä tuomioistuimen ratkaisusta ilmoittamisesta ja hyvityksen maksamisesta noudatettavasta menettelystä.

14 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tässä laissa tarkoitettu hyvitys voidaan määrätä maksettavaksi myös asiassa, joka on vireillä lain tullessa voimaan.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

2.

Laki**oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäymiskaaren siitä lailla 690/1997 kumotun 19 luvun tilalle uusi 19 luku seuraavasti:

19 luku

Asian kiireelliseksi määrääminen

1 §

Käräjäoikeus voi asianosaisen vaatimuksesta päättää, että asia määrätään kiireelliseksi, jos asian käsittelemiselle ennen muita asioita on erityisen painava syy ottaen huomioon oikeudenkäynnin kesto, asian laatu ja merkitys asianosaiselle sekä muut perusteet kiireelliseksi määräämiselle.

2 §

Asianosaisen, joka vaatii asiansa käsittelyä kiireellisenä, on tehtävä siitä kirjallinen hakemus pääasiaa käsittelevälle käräjäoikeudelle. Hakemuksen tulee sisältää vaatimus kiireelliseksi määräämisestä ja seikat, joihin vaatimus perustuu.

Ennen kiireelliseksi määräämistä koskevan vaatimuksen ratkaisemista käräjäoikeuden on tarvittaessa varattava muille asianosaisille tilaisuus tulla soveltuvalla tavalla kuulluiksi.

3 §

Kiireelliseksi määräämistä koskeva hakemus ratkaistaan käräjäoikeudessa yhden tuomarin kokoonpanossa. Pääasiaa käsittelevä tuomari saa itse tehdä ratkaisun vain, jos toista tuomaria ei ole ilman viivytystä saatavissa ratkaisemaan asiaa tai jos vaatimus on selvästi perusteeton.

Kiireelliseksi määräämistä koskeva ratkaisu voidaan tehdä kirjallisessa menettelyssä. Ratkaisu on tehtävä viipymättä.

4 §

Kiireelliseksi määrätty asia on käsiteltävä käräjäoikeudessa ilman aiheetonta viivytystä ennen muita asioita.

Kiireelliseksi määrääminen on voimassa kunnes pääasia on ratkaistu käräjäoikeudessa.

5 §

Asian kiireelliseksi määräämistä koskevaan ratkaisuun ei saa hakea erikseen muutosta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki**hallintolainkäyttölain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 26 päivänä heinäkuuta 1996 annettuun hallintolainkäyttölakiin (586/1996) uusi 53 a § seuraavasti:

53 a §

Hallinnollisen taloudellisen seuraamuksen käsittelyn viivästyminen

Jos asia koskee hallinnollisen taloudellisen seuraamuksen määräämistä tai muutoksenhakua hallintoviranomaisen päätökseen, jolla tällainen seuraamus on määrätty, hallintotuomioistuin tai muu lainkäyttöelin voi ottaa

ratkaisussaan huomioon, että asian käsittely on viivästynyt ja loukkaa asianosaisen oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa. Hallintotuomioistuin tai muu lainkäyttöelin voi viivästyksen hyvittämiseksi alentaa hallinnollisen taloudellisen seuraamuksen määrää tai poistaa sen kokonaan.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4.

Laki**ulosottokaaren 4 luvun 19 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 15 päivänä kesäkuuta 2007 annetun ulosottokaaren (705/2007) 4 luvun 19 §:n 1 momenttiin uusi 3 a kohta seuraavasti:

4 luku

Ulosmittaus

19 §

Muita ulosmittauskieltoja

Sen lisäksi, mitä muualla laissa säädetään, ulosmitata ei saa:

3 a) valtiolta oikeudenkäynnin viivästymisen tai kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen valvontaelimen toteaman loukkauksen vuoksi muusta kuin taloudellisesta vahingosta saatua hyvitystä eikä korvausta kuluista;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

5.

Laki**tuloverolain 80 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä joulukuuta 1992 annetun tuloverolain (1535/1992) 80 §:n 8 kohta, sellaisena kuin se on laissa 452/2007, ja
lisätään 80 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi mainitussa laissa 452/2007 sekä laeissa 1389/1995, 896/2001 ja 337/2007, uusi 9 kohta seuraavasti:

80 §

Verovapaat vakuutus- ja vahingonkorvaukset

Veronalaisia korvauksia eivät ole:

8) yhteistoiminnasta yrityksissä annetun lain (334/2007) 62 §:ssä ja työnantajan ja henkilöstön välisestä yhteistoiminnasta kunnissa annetun lain (449/2007) 21 §:ssä tarkoitettu hyvitys, jonka työnantaja on yhteistointavelvoitteiden laiminlyönnin johdosta maksanut irtisanotulle, lomautetulle tai osaaikaistetulle työntekijälle;

9) oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annetussa laissa (/) tarkoitettu hyvitys ja kulujen korvaus eikä kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen valvontaelimen Suomen valtion maksettavaksi määräämä hyvitys ja kulujen korvaus, ellei hyvitys tai korvaus ole tullut veronalaisen tulon sijaan.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 _____.

Tätä lakia sovelletaan ensimmäisen kerran vuodelta 2010 toimitettavassa verotuksessa.

Helsingissä 29 päivänä tammikuuta 2009

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Tuija Brax*

5.

Laki**tuloverolain 80 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä joulukuuta 1992 annetun tuloverolain (1535/1992) 80 §:n 8 kohta, sellaisena kuin se on laissa 452/2007, ja
lisätään 80 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi mainitussa laissa 452/2007 sekä laeissa 1389/1995, 896/2001 ja 337/2007, uusi 9 kohta seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

80 §

80 §

*Verovapaat vakuutus- ja vahingonkorvaukset**Verovapaat vakuutus- ja vahingonkorvaukset*

Veronalaisia korvauksia eivät ole:

Veronalaisia korvauksia eivät ole:

8) yhteistoiminnasta yrityksissä annetun lain (334/2007) 62 §:ssä ja työnantajan ja henkilöstön välisestä yhteistoiminnasta kunnissa annetun lain (449/2007) 21 §:ssä tarkoitettu hyvitys, jonka työnantaja on yhteistointavelvoitteiden laiminlyönnin johdosta maksanut irtisanotulle, lomautetulle tai osaaikaistetulle työntekijälle.

8) yhteistoiminnasta yrityksissä annetun lain (334/2007) 62 §:ssä ja työnantajan ja henkilöstön välisestä yhteistoiminnasta kunnissa annetun lain (449/2007) 21 §:ssä tarkoitettu hyvitys, jonka työnantaja on yhteistointavelvoitteiden laiminlyönnin johdosta maksanut irtisanotulle, lomautetulle tai osaaikaistetulle työntekijälle;

9) oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annetussa laissa (/) tarkoitettu hyvitys ja kulujen korvaus eikä kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen valvontaelimen Suomen valtion maksettavaksi määräämä hyvitys ja kulujen korvaus, ellei hyvitys tai korvaus ole tullut veronalaisen tulon sijaan.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

Tätä lakia sovelletaan ensimmäisen kerran
vuodelta 2010 toimitettavassa verotuksessa.

*Asetusluonnos***Valtioneuvoston asetus****käräjäoikeusasetuksen 4 §:n muuttamisesta**

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti, joka on tehty oikeusministeriön esittelystä,
lisätään 28 päivänä kesäkuuta 1993 annetun käräjäoikeusasetuksen (582/1993) 4 §:ään uusi
5 momentti seuraavasti:

4 §

Oikeudenkäymiskaaren 19 luvussa tarkoitettuna kiireelliseksi määräämistä koskevan hakemuksen ratkaisee laamanni tai, jos siihen on aiheetta, käräjätuomari sen mukaan kuin

käräjäoikeuden työjärjestyksessä tarkemmin määrätään.

Tämä asetus tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 _____.